A
3402
206

وقوعات

فی سنه ١٩٠٠

من الملادی

ناشری

محمد عارف بورناشف

(سانکت پتربورغ)

الیاس میرزا بوراغان‌اسکی و(قومپانیه)سی‌نڭ مطبعه‌سنده باصلدی .

Типо-литографія И. БОРАГАНСКАГО и К°., СПБ. Дер. Волково, Ново-Михайловская ул., д., № 3-5.

1902=١٩٠٢

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPANESİ

KAYİT No. 4748

YER No. A. 3402

وقوعات

فی سنه ۱۹۰۰

من المیلادی

4748
A3402

ناشری

محمد عارف بورناشف

Дозволено цензурою, С.-Петербургъ, 14 Декабря 1901 г.

باصلماسنه رخصت ویرلدی س. پتربورغده ۱۴ دیکابرده ۱۹۰۱ سنه‌ده

(سانکت پتربورغ)

ЗА ТРУДОЛЮБІЕ И ИСКУССТВО

الیاس میرزا بوراغانسکی و (قومپانیه) سی نڭ مطبعه‌سنده باصلدی .

Типо-литографія И. БОРАГАНСКАГО и К°., СПБ. Дер. Волково, Ново-Михайловская ул., д., № 3-5.

1902—۱۳۲۰

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

وقوعات

«باسم من قال: ومن كان فى هذه اعمى فهو فى الآخرة اعمى واضل سبيلا»

ایرته ساعت آلتی اولغان ایدی. کون چقشینڭ آوروری، هوانڭ صافلغی: فکرلری قورغاتوب، ذهنلری آتدره طورغان بر حالده ایدی. هوا صافلغی تنفسکه فائدهلی ایکانینی کوگلمه کرتودن، اوی آلدنداغی باغچهیه چقوب برار ایلانهرك— (شعر:)

باغچهده رسمی آغاچلر * یاشل جافراقله بزنکان
نزاکتله شاولاشالر * صبحه ایسکان روزکاردن
کوچبه قارادم * راحت دنیاغه بقا وارمی؟

کوزمگه کورنگان اشیالر: صغر ایلان صارق ایسهده، تیك طورماینچه جرولری، قاطی طاوش ایلان باقرشلری، کتوچیلرنڭ چبرقی طاوشی: ترتیبسز مکتبلردهگی بالالرنڭ اورندن اورنغه یکروب یرولرینی، قچقروب اوقولرینی، قاضی افندینڭ اوقگز بالالر! دیهرك چبرقی شارطلاطوشنی کوگلگه کرتوب شول مکتبلرده اوقوم سببلی نادان قالومنی ایسکه تشروب: هوا صافلغی نڭ راحتلرینی، فکرمنی بولو سببندان، ندامت دریاسنه آلماشدروده ایدی. شول فکرلردن بولنمینچه اویگه کروب درسهلرمنی حاضرلب طرادر ایدم. ایشکدن بر بالا کروب «..... آبظی! آطلار کیله دیدی» ترزهدن قارادم واقعا: اوچ آط

جیکگان چادرسز طرانطاسغه، وعده قویغان یمشیکم ایکان، کیلونچه قابقه آچق اولغاچ قورغه کروب آطلرنی ایلانترب قویدی. فاتحه بیردیلر هر قایوسی ایلان کورشه‌رك چغوب اولطردم. خوش خوش! دیکان طاوشلر ایشتلوده ایدی. آطلارنڭ قوزغالوب کیتشندن قنغراولر شالطراوی برونغی فکردن چغاروب: تاتارستانداغی خاتون قزلرنڭ ساچ طلوملرینه آصلمش: کمش تنکه، آلتون تلله طاوشلرنی ایسکه تشره‌رك خاتون قزلرنڭ حیوانغه لایق زینتنی اوزلرینه اختیار ایدولرنی فکرلب تأسفکه براقوده ایدی. منچه ترقی زماننده: بزلرنڭ خاتون قزلرمز یدی، سکز، آلتون تلله‌نی ساچلرینه آصب یمشیك آطلرندای، شالترادوب یرولری: قایومزنی اولسه ده تأسفدن قوتارماز ایدی. قنغراولرنڭ شالطراوی همان تأسفمی تزاییدایدوده ایدی.

(١)

آولنڭ کوچه‌سی: هر ایکی طرفنده یخشی یورطلر، اکثری یخشی آغاچدن صالنوب چادرلری طاقطا، بعضیسنڭ تیموردن اولوی. عوام خلقی ایسه قابقه‌لری آلدنده جموشلرینه باروغه حاضرلنوب طروی. بعضسی قوللرینه بالطا، کراك شکللی لزوملی نرسه طوطوب. بعضسی آطنی جیکب طروی. آولنی چغشده آشلق کیبانلرنڭ کوبلکی جیرلرینڭ کیڭلکی. بلونلرنده پچانلرنڭ چوچاق چوچاق طروشی. اطرافده اورمانلرینڭ کوگاروب کورنشی: آول خلقینڭ بایلقلرینه دلالت قیلوده ایدی. آه! بو آولنڭ علماسی کملر؟ معرفت مکتبلری قاندی؟ عوامنڭ ترقیسی نه روشده؟ بو سؤالنڭ کز فصلینڭ طومانی شکللی کوڭلسز جوابنی فکرلودن یمشیك آغانڭ: مکه‌دن کیلگان کشینڭ ما وقعسنی ایشتدگزمی؟ دیگان سوزی. خلاص قیلونچه، یوق کم اول قاندی کشی؟

دیکان سؤالگه مجبور قیلدی.

— تاتارستاندن بارغان مهاجر بالاسی، بدل حج ازلو نیتی ایلان کیلگان کورومزچه: استنده جبه باشنده چالما صرغلطلو جکمت، اورطا بویلی یاشی ۲۸ لر چاماسنده اولسه کرك: واقزالغه کیلوب بزنڭ آولغه آطلر جاللاوغه ازلگانده برار آی برونراق نومره‌لر اسطغان بر کشیگه اوچراب کورشوب سویلشکان صوڭ: اول کشی ایسه مسافرنی حرمة بر بر نرسه ایلان صیلامقچی اولوب، واقزال قارشوسنه بر چای خانه‌یه آلوب کرمش، آنده اولطرا اولطرا، بونلر مست اولوب مسافر افندی جانند اغی ۵۰۰ صوم اقچه سنی، صیلاغان کشیسنه بیره طورغان، اوزم مستلك ایلان بلمینچه تشرورمن دیب، جالنمش آطلری حاضر اولغاچ اولطرب بزنڭ آولغه دیب جونالگان لر. مسافرنڭ بلمگان جیری اولغان صوڭ صیلاوچی کشیسی آولغه قدر جانینه اولطروب کیلمك اولغان. بش چاقرم کیلگان صوڭ جانند اغی کشی: صو یاقاسنڭ بیوك جار آستنده بر کیچکنه توبه‌نی کورگازه‌رك بر اولیاء قبری دیگان. ایذکولر قبرنی زیارت قیلغان مسافر باشنده چالما، اوستونده جبه، ایسرك اولسه‌ده اوزاسی کیلمگان، قبر اوستینه باروب قرآن اوقومقچی اولوب: یمشیگگه آقرنلاب بارا طور دیب تشوب قالغانلر. یازمشسز کوره‌چك یوق دیگانـ ندای: آرطلرینه.. قاراسه‌لر ینه ایکی، اوچ آرباده کشیلر کیله ایکان. بو کشیلرنڭ وقتسز اوزشلری نام نشانی یوق قبرگه قرآن اوقطونڭ مقصودنی شول کیونچه قالدرو سببندن بونلر فاتحه‌دن صوڭ آطلرینه جیتوب اولطرمشلر. بر روس آولیغه جیتکاچ ینه چای خانه‌گه کرگانلر. ازمونچه اولطرغان صوڭ باش آغروی سببندن مسافر افندی جقلاب هم کیتکان، جانند اغی کشی وقتنی غنیمت بلوب، انطلوب قالغان نرسه‌ارمز بار

دیب: واقزالغه قایتوب، توغری کیلگان پویزگه بنوب هم کیتکان. مسافر افندی اویغانوب واقعه‌نی بلگاچ، واقزالغه قایتوب ناچالستواغه بلدره، آلداغی بر استانسه‌غه تلغرافیله بلدروب مذکور کشینی قایتارتالر، جانداغی آقچه‌نی آلوب مسافر افندیگه بیرگانلر یخشی کشیدن بدل حج نیتی ایلان آلنغان آقچه بواسه کرك، شبهه‌لی آقچه اولسه تیز طابلماس ایدی. بزنك خلقلك عادت افندم! چیتدن کیلگان کشیگه: دینی کم؟ مذهبی نه؟ تکشرمای‌نچه صدقه‌لرینی بیرالر، شول صدقه‌لردن ثواب آلوب قالامز دیب بر مسافرنك اورنسز جیرده قرآن اوقتونك مقصودینه سبب اوله یازدیلر.

— اسمی کم بلدگزمی؟ بزنك آولغه کیلدیمی بو اشی بعدنده؟

— اسمی.... افندی دیدیلر بزنك آولغه کیلو قایده، آقچه‌سی قولینه تیونچه پویز ایلان جونالب هم کیتدی.

— «اوتکان جای باشنده بز طورغان شهرگه هم کیلگان ایدی. بایلار بیك قدرلدیلر. یخشی جیردن کیلگان یخشی کشینك بالاسی دیب برده مجلسلردن هم قالدرمادیلر، اوزلرینك امام و مؤذنلرینه آورسنوب بیره تورغان بر صوم، یارم صومنی بو مسافرگه ایسه اوچ دورت صوم قیلوب بیردیلر. امام‌لر هم دلالت قیلدیلر: یخشی کشی دیب، بدل هم ازلب صوراشوب یردیلر لکن طابلمادی. بر معتبر امامز اوز مکتبنده تروغه رخصت قیلدی مجلسلرگه کوب چاقرغانلق ایچون مسافر تمام آی یارم یاتوب بایلرمزدن صدقه‌لر آلوب کوب فاتحه‌لر بیروب کیتدی».

یانغرلرنك کوبلگندن: یولنك پچراقلغی آطلر ایچون رنجشلی بر حالده اولسه‌ده بنم ایچون برابر ایدی. آلدمزده کورنن اورمانلره جیتوب یاقنندن اوزغانده: آغاجلرنك یاشاروب جافراقلرنك شاولاشولری؛ صول

یاقده کوزلکلرنڭ یاشل ختیفه‌دای اوسولری، آلدمزداغی بلونلرده: آطارنڭ بربرینه قاراب کشناشوب یکرشوب یرشلری: کوللردن قاز اوردکنڭ طاوشلاب اچوشلری: بالق آلوچی (جایقه) لرنڭ قایته قایته صوغه یقینلاب آسمانغه اچوشلری: لسان حال ایلان مدنیتلی بر ملتنڭ کسب ترقی، طلب معرفتکه چالشدقلرنی کوڭلگه ایتوده ایدی. شوندای فکرلری اویغاتا تورغان جیردن اوزوب: کوڭللرنی صندره تورغان یرگه هم جیتدك؛ صو آرقلی اوتشده؛ قاندای تیرن صونڭ آقرن آغشندن جیلنڭ یوقلغندن بو ایکسنه احتیاجلی کمه‌لرنڭ بر اورونده تورغان شکللی یرولری، پرومنڭ خدمتچیلر آرقاننی آقرن طارتشدن «راق» دیگان جانوار مثاللی صو ارقلی اوزدرشی: علم دریاسنده ملت کمه‌لرنی بر گزوچی علمامزی؛ فنون چشمه‌سندن اوتکاروچی مدرسلرمزی: نه روشده؛ نه صفتده اولغان حرکتلرنی کوڭلگه کرتوده ایدی. قارشمزده کورنگان آوللرغه هم جیتدك آولغه کرودن صنق کوڭللر کوتارلوب فکرلر باشقاردمی؟ یوق! یوق! آشلق کیبانلرینڭ توبه‌سی چوگان صالام ایلان جابلولری؛ آول اچنده‌گی دیوانلرنڭ کوچرلرنڭ پچراغی اچنده یرولری شاولاب تورغان شکر زاۋودینڭ: ترزه‌لری واطلوب دیـوارلری یقلوب ایشکلری جابلوب قزانلری صاتلوب، خراب اولوب کورنشی؛ آول باشندغی تکرمانلرنڭ ایلانمیچه تروشلری: جولاوچیلرنڭ کوڭللرینه—: دورت، بش عصر آلدنده: معرفت ترقیگه چالشوب جهانده برنچی اولغان بر ملتنڭ حاضرده، نوم غفلتده قالوین — کیلترودن یراق ایمس ایدی. آه بو ملت اوزرینه‌ده علم دریالری طاشوب، معرفت جیللری ایسوب، فنون یغمورلری یاوسه‌چی!!!

واقزالی بار آولغه جیتکاچده طاش توشلمش کوچدن اوزشلی بر دونکه‌لکمز توشوب آطلرمزنڭ جلشلرندن توقطاب قالوی ایسه: سبیریا مسلمان سوداکارلرینڭ، آباروتڠ یروب اکثری مسکاو فابریکا-نتلرینه تولامینچه اشلرندن توقطاب قالونی، واقزالنڭ بوفیت آستنڠ تورغان نرسه‌لرنڭ، کوڭلنی چیرکاندروی ایسه: اهل تقوی‌نڭ مذکور توقطالغان سوداکارلرنڭ اشلرینه بارونی کوڭلگه کیتروده ایدی.

(٢)

وقت اولغاچ بیلیت آلوب اسپالنای ۋاغونغه کروب اولطردم. واقزالدن اوچونچی زوانوق شالطراطو بعدنده: لقوماتیفنڭ مضارقت اعلاننی قچقرتوی تنفسلری طار ایتوب. کوڭللری تتراتوده ایدی. واغونڭ ایکنچی قویه‌سنده: مسلمان (تاتار) تلی ایلان سویلاشگان طاوش ایشتلگاچ بن هم کردم. واقعا اوچ مسلمان ایکان.

— السلام علیکم! سلامتلرموسز؟

— و علیکم السلام، الحمد لله! اوزنکز سلامت موسز؟

پیروای: یه جکت قایده باراسز، قایداغی، کم بالاسی اولاسز؟

— سبیر غربیده. . . شهرینه، الام. . . شهرنده دورت کوندای قوناق اولوب تروغه نیتمز بار، اوزمز. . . ی قریه‌سندن.

— نی اشکه باراسز؟

— یلده باروب طروچی ایدم، بو یل هم بارایاطرمن.

— اول شهرده مسلمان کوبمی، معیشت نیچوك؟ ملالر قاندای، مدرسه، مکتبلری بارمی؟

— الحمدلله! آلتی محله مسلمانی بار، سودالری گوزل، تروشغه یخشی آرزانچیلق، ملالری عادتنچه محله تربیه قیلورلقلری بار، برار

یل برونراق ایکی مدرسەسی، دورت مکتبی وار ایدی. شمدی مکتب بش اولوب مدرسه بر قالدی.

— سبب نه ایکی مدرسەدن برسینڭ بتوینه؟

— الله رحمت قیلسون! مدرسی وفات اولدی: اورنسینه جماعت مخدومنی امام قیلدی. مخدوم افندی امام و مدرس اولغاچ شاگردلر طارالدی؛ مکتب دیمینچه نه دیرسز؟

— مخدومنڭ علمی اورطامنی صوڭ؟

— اول قدرسنی بلا آلمادم، لکن قارت حضرتدن قالغان شاگرد-لر بر قش مخدومدن درس آلدیلر، مخدوم افندی هم بیك اجتهاد قیلدی. شونده اولسەده قیاش نورینڭ فائدەسینه استراحتگه جانقان جانوارلرنڭ قارا بلوط چغو سببندن ضرردن صاقلانور ایچون حجره-لرینه کرو مثلی، درس خانەلر هم جهالتدن قرطیلور ایچون لایقلی حجره ازلدیلر....

شونچه مسلمانلرنڭ کوب یرندە، شاگردلی مدرسەسی بار محلەگە، شوندای کشینی لایق کوروب قویولرینڭ سببی‌نه؟ محله خلقینڭ اوز-لرینه ضرر ایچ: بالالری نادان قالسه، عقایـد دینیەدن ضروری مسئلەنی ایته آلماسه وعظدە مفروضاتلرینی، آیت، حدیث ایلان انقلاب سویلی آلماسه بو خلقنڭ حالی نه اولاچق؟

— افندم! آلای دیمگز بو زمان ایسه بزم خلق ایچون نوم جهالتدر، جهالتمز عمومی اولغاچ فائدە ضررنی کم تیکشروب کم آیروب بلور. آرامزده عمومی بر سـوزلرمز بار: (قارت حضرتنڭ روحی رنجر. یه رنجمسون). مخدوم ایسه بر باینڭ کیاوی، اول باینڭ شول محلەدە قدا قداغیی کوب. قدانڭ خاطر قالماسون، حضرتنڭ روحی

رنجماسون، باشلاب قول قویغان آق صاقالنڭ سوزی یتماسون دیب هر قایوسی قول قویغانلر، بش، اون کشی قول قویمغان ایدی؛ باشقه بر مدرس هم آلدریق دیب آنلرغه قارامدیلر برگه بو هم یارار دیب: قول قویمغانلرنی دشمان کورب احمقغه صانادیلر. پریفو-ورلری تمام اولدی خطبه‌نی یخشی غیرت ایلان تچقروب اوقی؛ قول قویوچیلر بونڭ طاوشی یخشیلغنه راحتلری کیلوب: قارت حضرتدن هم آچقراق اوقیدر دیب طورالر. مدرسه‌نڭ سراجی سونب قارانغی کیچه‌دای: جهالت ظلمتی کرووندن مکتب اولوب قالونی اویلاوچسی قایده؟

— عوام خلقینڭ کوبراك کسبی نه؟

— عوام خلقی اکثری: تیری، جون جاباغه ایلان سودا قیلالر؛ بعضسی قزاق اچینه کرالما، میلچ، شکللی نرسه چغارالر، دکانچیلرده مسلماندن کوب، قوی اوگز صویدروچیلر هم آشلق ایلان اش قیلوچیلر بار.

— مسلمانلردن بایلر کوبمی؟

— آرتق الکان بایلر اولماسه‌ده عادتچه بایلر کوب.

— بایلرده علماء مجلسلری کوب اولامی؟

— مجلس کونده دیساکده سوزمز انشأالله خطا اولماس؛ بعض بر کونلرده دورتر یرده هم علماء مجلسلری اوله. خلقی قزاق منزلی (عادتلی): بری برندن کورب مجلس قیله؛ فقیر فقرأنی، طلبانی چاقرماسه‌ده کوزگه کورنگان بایلرنی براونده قالدرمی. چالمالی مسافر کرك کم اولسون اول هم استل تورلرنده کورلوده. ایللی کشیلك اورن حاضرلسه‌لر یوز کشی چاقرالر، مهمان عزیزلر اورن طارلغندن

قصلوب تیرلب اولطرالر، بعض براولری ایسه اورن یوقلغندن:
آیاق استنده ترغانلغی هم کورله؛ حضرتلر فاتحه قیله‌رق برار تورلی
آش آشاب طمع قاپچغنی مویغلرینه آصوب، ایکنچی چاقرلمش یرگه،
اوچونچی یرگه، دوردنچی یرگه بارالر؛ قش فصلنده کوننگ قصقه‌لغی
سببندن ایکندی هم کیچکدرلوده کورله‌در. حضرتلرنگ چغولری:—
۱۸۷۵ نچی سنه محاربه‌سنده، پروسیه عسکرینگ، پاریژدن چغولری
فرانسه خلقینه قانچه شادلق کورگازدی— ایسه آیاق آستنده تورغان
مهمانلرغه اورن قالدروده شونچه شادلق کورگازوده اولماسمی؟
—طویغانلق استینه اشاونی کتابلر بالاتفاق حرام دیلر. بو
اماملرنگ دورتر، یرگه باروب آش آشاولری نچک؟ فلله اول کتابلر
سبیریه ملالرینه ایرشمامشمی؟
ایکنچیسی: علماسی مجلسلرده مناظره قیلالرمنی؟
— مناظره اولا: الا نه فائده؟ هر قایوسی اوزینک بلگانن قچقرا:
لا، بولماس، آلای، لا نسلم! ایلان عـوامنگ قـولاقلرینی صانغراو
قیلوب بتره‌لر.
اوچونچیسی—: من هم ایشتکان ایدم: اوزغان سنه بر مجلسده علماسی
توبه‌لشوب پرتـاقول هم یازدرشقانلر دیب—: اول توبه‌لشولری
« قمز مجلسی » ایدی آندای قمز مجلسلرنده هر وقت توبه‌لشکه
جیتوب قالالر. عیب هم علمـاده ایمس قمزنگ قزدروی سببندن
مناظره‌غه کرشه‌لر، عـوام هم قمز قزولقی ایلان آراغه کرشوب
سویلی باشلی‌لر: فلان ملانگ درست، فلان‌نگ درست ایمس دیب.
امامرنگ، عوامنگ اورنسز سوزگه کرشوندن آچیغلری قوزغالوب
بر بری ایلان توبه‌لشه هم باشلیلر.

اولگیسی: قمز قزدرسه حرام اولمیمی؟ هر مسکر حرام دیلر.

— ایسرکلك درجه‌سنچه قزدرمیدر. بر برسینڭ قصطاوندن کوچانوب، کوچانوب اچه‌لرده کوب اچکانلك سببندن سوزنی کوب سویلرلك درجه‌سنچه قزدره. اگر امامل قمزنی شونچه کوب اچمینچه عوام خلقیغنه اچسه ایدی. آنده بلکه حرمتینه فتوی‌لر یازارلر ایدی. صونی هم طویغانلق استینه کوچانوب، کوچانوب اچسه‌ڭ حرام اولما‌ینچه نه اولر دیسز؟.

ایکنچسی—: مناظره‌ده هر قایوسی قاتوشماینچه یخشی ترتیب ایلان. بری صوراغنده، ایکنچی بر بلگانی جواب بیروب، آنڭ بعدنده اوز آرالرندن بروین ممیز قیلوب آندن فتوی صوراسه‌لر بولمیمی ایکان؟

— اورغان جایده بر مجلسده: یوقغنه بر سوز حقنده مناظره اولوب بر برینڭ سویلاگاننی آڭلامینچه هر قایوسی اوز سوزلرین قوتله‌یم دیب چیتدن کیلگان بر بخاری امام بار ایدی، اول هم حیلی قچقرشقانلق بعدنده: بر یاش امامنی ی. . . . . دیب سوکدی. باشقه شوندای سوزلر ایلان حقارت قیلشولری، بره‌وی، برینڭ کفرینه، امامتی درست ایمس دیب فتوی‌لر یازشولری ایسه حددن طش. نه بیوك ادبسزلك! یاربی انصاف وير هر مؤمن مسلمانغه، بر مسلماننی کافر دیونڭ جزاسی نه اولاچق.

ایکنچسی—: علماسینڭ بلگانی، لانسلم اولوب، عادتلری مجلسلرده حقارت قیلشو اولغاچ، عوامنڭ بلگانی قیلغانی نه؟

— عوام اکثرینڭ بلگانی: لاف سویلاولر، غیبت، تهمت، کوبراك اولطرشلری، صراچی، قمزچیده.

ایکنچسی—: عجب! تضییع عمر قیلوب: صراچی، قمزچیده اولطر-

اولطرغانچه، کوندز کسبلرنده قوللری بوش وقتده: کتابخانه، مدرسه، شیکللی، بر معرفت تحصیل قیله تورغان یرده اولطرشلری، کوزل اولماسمی ایدی؟

— بیك کوزل اولور ایدی. آه بو مسلکنی کورکازوب، توغری فکرنی اویغاتوچی امامل قایده؟ سزلرنڭ ایتشگز بو ایسه‌ده آنلرنڭ ایتوی: کتبخانه‌گه باروب غزیته‌لر اوقوب، فروفیسر اولمقچی‌میسز، کتبخانه‌گه بارو: زوسلر عادتی، آنده مارجه‌لرده کره. مسلمانلرغه نی کرك آنده کروگه دیلر، شونڭ شکللی غزیته‌لر آلدروب ژورناللر ایلان چالشقان کشینی یخشی اولسه روس غزیته‌لری ایلان جبالماس ایدی دیب، مجلسلرده هم سویلاولری ایشدله. صراچیغه کرگانلرنیده کاشکی کوروب، لایقلی یرایمس دیب، برگنه ایتسه‌لرچی، نیك ایتسونلر اکثری شونڭ ایلان مبتلا.

اوچنچسی: — کتبخانه بارمنی آنده؟

— بار بیك کوزل: عربی، ترکی، کتابلر، فقه‌دن، تاریخدن، ادبیاتدن، علوم ریاضیه‌دن، یومی غزیته ایسه ترکی تلنده هفته‌وی جریده، عرب، ترك، تاتار، قزاق، تللری ایلان طبع قیلنغانلرنی آلدره‌لر. روس تلنده: فنی سیاسی، ادبی، معیشی، طبی، تاریخی، کفیغه‌لر. یومی، هفته‌وی کوب غزیته‌لر آلدرالر. لکن نه فائده تاتارلردن استفاده قیلوچیلر یوق.

ایکنچسی: — شونچه فنون‌نی شامل اولغان کتبخانه‌گه بارماولرینڭ سببی نه؟ آخرسی انسانیت اوقو ایلان قائم، انسان اوقوب یازماسه. باشقه حیوانلردن آیرماسی نه اولور؟

— سببی ایسه باباغی سوز افندم! بارورلر ایدی؛ فاناتیك (متعصب) آق صقال‌لرنڭ: غیبت، تهمتندن قورقه‌لر.

اولکسی :— خاتون ، قزلرنڭ اوقولری نه ، دیانتلری نچك ؟

— کورومزچه : قزلر اوقوغه استاذ بیکه‌لرگه یریلر ، نه اوقیلر ، نه اوقوتالر آنچه‌سنی بله آلمادم . ظاهر باقرغانی ، ایلان محمدیه کوبراك مستعمل اولسه کرك ، دیانتلی لکلرینی هم سویلرلك قدر بله آلمادم . ادبیاتدن بی خبرلر عمر بوینچه سفالت عالمنده یروب خورلق دریالرینه غرق اولوچیلریده بار .

ایکنچسی :— امامرنڭ طرشی بایلقلری نچك ؟

— هر قایوسی‌نڭ : پار پار آطلری ، یرشلری ، یرشلری ، کیگان کیملری یخشی عـوام تلندن ایشتومزچه آقچه‌لری بعضسنده اوچ بڭ ، بعضسنده بش بڭ حتی بر‌ونده یکرمی بڭ بار دیلر .

ایکنچسی :— آندای اولسه‌لر زکوة هم آلمای ترغان چغارلر ؟

— هر قایوسی زکوة آلالر ؛ زکوة وقتلرنده وعظ هم کوبراك سویلیلر : زکوة‌لرگزنی بیرمینچه قالدرمگز آیت حدیثدن امامرغه بیروگه درست ایمس ایکاننی هر کم بلسه‌ده بو امامر ایسه بعض بر کتابلردن فتوی‌لر سویلیلر : کسبدن عاجز اولغانلقی ایچون امامرغه هم درست دیلر . آه یاربی ! فتوی بیروچی مجتهدلر دنیاغه قایتوب شونچه مالغه مالك اولغان امامرنڭ زکوة آلغانلرینی کوروب : کتاب قاطرغاسی ایلان باشلرینه صوغب سزنڭ ایمس دیب ایتماسلرمی ایدی ؟

اولکسی :— زمان شوندای اوتکان سنه رمضانده آولداغی امامزغه اوتوز صوم زکوتدن دیب صدقه بیرکان ایدك ؛ برر ساعتدن قایتاروب بیرکان ، بزنڭ کوگلکه امامز بای اولغان صوڭ حق فقرانی آلماین دیب قایتارغان چغار دیب کردی ، شول ساعتده فقیر فقراغه الاشدك . ایکنچی صوگنده وعظ سویلی ، بایلرمز زکوة ، عشرنی امامرغه بیرمینچه فقیرلرگه

بیره‌لر ؛ بایلر امامغه کوبره‌ك بیرماسه قایدن آلرغه کرك. حاصل بیك رنجوب سویلادی نمازدن صوڭ او یمزده مصلحت لشه‌رك : باصدرتمغان آشلغمزنڭ عشرنی بیرمك اولوب ؛ ایکنچی کون امامنی چاقردق ؛ حضرت ! بزدن یوز ایللی صوملق عشر تیوش نفس باروننده بیرورکه آورسنه، بر جیگلراك روایت طابلماسمی ? یوز ایللی صومنی بڭا بیرگز من دعا قیلغاچ یارمن اوزگزکه قایتاروب بیررمن ؛ شونده انشأ الله ساقط اولور دیدی. یوز ایللی صومنی چغاروب بیرکاچ دعا قیلدی ایتکانده‌ای یتمش صوم قایتاروب بیردی ؛ کوب رحمتلر اوقدی. مندن صوڭ هم امامنی اونوتماو کرك دیدی.

— بزم آول امامی هم خلقدن شکایت قیلوب : منه‌ب.... آول ملاسی عشرون جینالغان یوز چکمار آرش ایلان صلی، صاتغان بزنڭ محله‌ده ایسه یوز مدنکه هم جینالغانی یوق : دیب سویلدی.

ایکنجسی : — قانچه غفلت ! بڭلرچه فقرامز : آچ یالانغاچ نمازدا قیلورلق کیوملری اولماینچه یریلر امالرمز ؛ پار آطلرده تل‌کی طونلردن یریلر، زکوت، عشر، کم حقی اوله، آیت، حدیث، نه دیه بو بیچاره‌لرنڭ حقلرنی آلوچیلر قیامتده حصمده نه اوله‌چق ?

بیروچیلر ایسه حق فقراغه خیانت قیلوب امامرغه بیرولری ایچون معذب اولماسلرمی ? شول سوزلر بعدنده : خوش دیه‌رك بن هم چغوب اوز اورنمغه کیلوب اولطردوم وقت هم ساعت ۱۱ اولغان ایکان.

(۳)

ایرته ایلان ساعت ۵ ده طرغاچده. بیلیتلرنی جیناب یوردیلر ؛ بیلیتمنی بیرکاچ : نرسه‌لرمی حاضر قیلوب بیلاب قویدم. کیچکمینچه لوقوماتف هم شهرنڭ یقینلغنی سویسطوق ایلان بلدروده ایدی، اوقوماتفنڭ

بو طاوشی ایسه: کیچه‌کی مفارقت طاوشندای کوکللری تترتماسدن شادلق کیترووده ایدی، تره‌زه‌دن قاراوچیلرنڭ کوزلری آلننده عجایب شکللی بر منظره ایدی. شهرنڭ الکانلکی، صالنمش یرطلرنڭ کوزللکی، خرستیان عبادتخانه‌لرینڭ قالنچه‌لری، تورلی فابریقالرنڭ بیوك، بیوك طروبالری، شهرگه حددن طش زینت بیروب نتیجه‌سینی، ترقی یمشینی کورگازووده ایدی. آه! اوشندای گوزل منظره بنم کوکلمه شادلق ویرمینچه: فابریقا طروبالرندن چقمش توتون شهرنی قاپلاب طروشی: مزین کورنوینه قیاش چغوب، توتونلرنڭ کوتارلوینی تلاگاندای؛ تاتارستانی قاپلاغان جهالت ظلمتینی کوتارور ایچون متفنن علمانڭ کوبایونی تلاووده ایدی. پلاطفورمغه جیتگاچ: کشیلرنڭ تره‌زه‌که قاراب: آنی ازدیس! ایخ نی ویدات! دیکان؛ واغون پلاشدقاسندن پساژیرلرنڭ: ناسیلشق! دیگان طاوشلری ایشدلووده ایدی، نرسه‌لرمنی آلوب بر ایزۋوشقغه اولطروب کیلدم: روس خدمتچیلری قارشی چغوب: ازدارولی بارین؟ دیه‌رك نرسه‌لرمنی آلدیلر، بر وینه خطابا اسپات اشتولی؟ دیکان ایدم نیت اسطالی اوژی؛ دیدی. ایشکدن کردم چای اچمك اولوب اوستل اطرافینه اولطرمشلر ایکان؛ سلام ویروب بن هم اولطردم ایسان، سلامتلکدن صوڭ صراشقان سوزلری: — هوالر نیچك بالالر سبقغه یریلرمی؟

بن جوابا: — از مونچه یغمورلر اولوب طرا؛ مدرسه‌نڭ مچلرنی تورزاته‌لر دیب بالالر هم بش اون کون سبقدن طوقتالدیلر؛ شمدی ایسه یریلر.

برسی: — تعطیل وقتده قارالمغان مچلرنی سبق وقتنده ترزاتدرولرینڭ سببی نه؟

ایکنچیسی: — کم مدرسه‌سی اول؟

: — فاضل افندی مدرسه‌سی.

— اول مدرسەنی کچکنه دیب ایشتکان ایدك، الکانیتەلرمی؟

— الکانیتو قایده! منسیننی جابدرمق اولەلر؛ بو آراده بعض برەولر آقچه جینوب الکانیتمکچی اولغانلر ایدی. لکن باشده آلوب بیروچی بایلر راضی اولمادیلر شول کیونچه طرسن دیدیلر، سببی نه ایکانلکنی بلمادم.

بو کشی ایسه تعجب قیلەرق: —نچك جابمق اولەلر؟ دیدی.

من بو تعجبلی سؤالنڭ جوابنه کروشەرك سوز باشلادم —: اوزنکزگه معلوم، تاتار ملالرینڭ آراسنده علملك آز اولسەده حسدلك کوب. بربری استندن کاغد بیروب ازلولری ایسه هنوز: فتنه. ایشتکان چغارسزدر مذکور مکتب و مدرس، استندن اوتکان سنه امامل کاغد ویردیلر. کاغدنڭ نتیجەسی: اینسپقتر کیلوب مکتبی جابوغه هیلی سوزلر سویلاب، مدرس افندیدن کاغدکز قایتقانچه اوقوتمه دیب قول قویدره، مدرس افندی اوقتماسەده: مدرسەگه کروب بالالرینڭ اولطرشلارن خلفەلرنڭ سبق بیرشلارن کونده ایکی مرتبه قاراوده. اسما: ملت خادملری امامرمز، حسدلك ایله بیرلمش کاغدلرنڭ: نتیجەسی کچکنه، یمشی قناعت قیلدررلق اولمغاچ، . . . . . .

. . . .

. . . .

کرك بایلر، هم فقیرلرمز اولسەده هر فندن بی خبرلر. یوریدیچسقی، فننڭ نه ایکاننی بلمگان صوڭ، مصلحتلشرگه ایسه اوز آرامزده یورشلرمز هم یوق شونڭ ایچون: کم نه ایتسه اوخشنەلر نه ایلان قورقتسەلر قورقالر. یوق بار، تشویش ایلان خلقمزنی اوّاره قیلوب قاندای: گوزل نظامدن عدل اوسطاولردن بیزدروب؛ صری تورغان نرسەمزنی

صراودن، ازلی تورغان نرسه‌مزنی ازلودن قالدرالر. بایلر بو قورقو بعدنده فاضل مدرس‌نی چاقرالر: تقصیر! حال بویله، بویله دیب بیان قیلالرده؛ مصلحتا نه ایشلایمز دیب صریلر. مدرس بایلرنڭ نه اشلایمز دیگان سوزلرینه قارشی: انشاالله بر نرسه‌ده بولماس آخرسی جماعت پریغوار ایلان ایسکی مکتب اورنینه آلنغانلقنی کورگازدی. یوق بار قورقو ایلان خفالنمانگز. . دیه بایلر بو سوز بعدنده مدرسکه خطابا: آلای دیمگز؛ بزگه سویلاگان کشینڭ سوزلری راست اولسه اوزگزگه آغرلق توشر دیه‌لر. فاضل افندی :— آندای اولسه نه قیلمقچی‌سز، نه مصلحت دیسز؟ بایلر :— مکتب‌نی جابیق بالالر ایسکی مکتبلرگه یروب امامردن اوقرلر؛ لکن برزنڭ بالالرمزنی اوزنڭ اویگده اوقترسڭ دیه‌لر.

مدرس افندی بو سوزگه فی الجمله آچیغی قوزغالوب سوز باشلاغان: — مکتبنی جابیق دیسه‌نگز اختیارگز، بز هر نرسه دیه آلمایمز. مکتب جابلغاچ سزنڭ بالالرنی هم اوقته آلمامن عیبلمگز؛ سز اویلی‌سزدر: بزدای بای بالالرنڭ کتاب افتتاح قیلدرغانده‌غی ایکی، اوچ صوم صدقه ایچون اوقتا دیب. الله صاقلاسن برزنڭ مقصود: فقراً بالالرینه بر رضاً لله تعلیم دین؛ سزلرنڭ دولتنگز بار؛ منده مکتب یابلسه باشقه بر یرگه جیبروب اوقترسز، بو مکتب‌نڭ جابلوی بیچاره فقراً بالالرینه قیون: آه بیچاره‌لر! ایسکی مکتبلرنڭ قایوسینه یرسه‌لرده؛ نه دین؛ نه اعتقاد بلماسلر؛ چیت یرگه باروغه سرمایه یوق. برزنڭ تاتارلر باشقه قومگه قاراغانده: علمده، فنونده آرطقه قالولرینڭده سببی شول؛ بایلرمز اکثری نادان، نه ماتکه فائده، نه اوزینه فائده بلمایلر؛ اوز بالالری ترکی اوقوب خط

يازا بلسه بولغانی ؛ بارلق محله‌ده‌گی فقرأ بالالری نادان قالسه‌ده کوڭلمرینه هم کرتمیلر ؛ نیك کرتسنلر : علمنڭ فائده‌سی نه ؟ جاهللكنڭ ضرری نه ؟ بلمایلر . بلولری اویلاولری : یازو اوگراتو ، ترکی طانتو . خصوصا بش ، اون یل اچنده بو آول بالالری بیگراك نادان قالغانلر : فرض ، حرام درجه‌سنده بلمکانلر ، ایمانلری ایسه هم تقلیدی ؛ قایدن اوگرانوب قایدن بلسونلر ؟ اوقوب چقغانلری : رساله عزیزه ایلان فضائل الشهور اولغان .

یاربی ! مندن بلای هر مؤمن و مسلمانلری هلاکتگه دوچار ایدن جهالتدن خلاص ایله .

بایلر سوز باشلاب : — اوشی بش ، اون یل اچنده بالالرنڭ نادان قالونده کم عیبلی ؟ اولارینڭ طرشمغانلقلری ایمسمی ؟ مدرس افندی جوابا : — فکرمچه بالالرده اصلا عیب یوق ؛ اوقونڭ طریق ترتیبنی کورگازوچی اولمغاچ نچك طرشساگنده شول اولور ایدی . عیب ایسه اول امامرده محله‌سنده‌گی مکتبگه بر آقصاق ، برقواسز ، یاکه بر قارچقننی خلفه قیلا ، اول خلیفه‌نی قایدن طابوب قویه دیب برده اویلارلق ایمس : براو اوزینڭ ضعیفلکندن ایرنچکلکندن کون کورب طماق طویدروی آغر اولغاچ ؛ یاکه بر بر نظامغه خلاف اشی اولغانلقدن : اوز آولندن چغوب قولاغی ایشتکان بر الکانراك آولغه کیلوب ینگل کسب دیب خیر صراب یری . امام افندیگه یولقوب فقیرچلکدن شکایت ایده ، اعانت تلی ؛ امام ایسه جوابا بو کشیگه : بزنڭ قوره‌غه کیلوب طرغل آشاب اچرسون ، قولگدن کیلگان یموشنی قیلورسن دیه ؛ بو بیچاره امامدن شوندای شفقتلی سوز ایشتکاچ ؛ کیله حضرتنڭ آطنی جیگه ، صونی کیلتره ؛ شول کیلونچه

کزهم جیته: امام شونچه تیککه قیلغان خدمتنڭ قدرینی بلەرك مکتبگه آلوب باراده: بالالرنڭ سبقنی اوگراتوب طرورسڭ دیب ایته؛ کاشکی صراسه‌چی ترکی طانیمسڭ نه فرض، نه حلال، نه حرامنی بلامسڭ دیب. بو کشی برار جمعه تورغاچ بالالرنڭ سرلرنی بلوب آلا آندن صوڭ: فلانچه بوکون قایماق کیلتر، عبدالله سن کومچ آلوب کیل، عبیدالله سن یمرقه، عنایةالله سن کومر آلوب کیلتر، دیه. بالالر بعضسی قورقغانلقندن بعضسی سبقنی اوگراتور دیب صراغان نرسەلرنی آلوب کیلەلر. آه! قاندای راحت طرمش. آندن صوڭ باشینه بربش گز آقبوز اوراب مسجدگه یری باشلی؛ کشی قارشی اوچراسه آلدینه قارابقنه سلام بیره عوام ایسه چالماسینه قاراب: ملا کورەسن بو دیب سویلی باشلیلر. تلگه کرگان صوڭ مجلسلرگه چاقرا باشلیلر. کاشکی چالماسنه قاراب حکم قیلماینچه. خزینەسن آقطارسەلرچی: علملکنڭ ع سین فرضنڭ ف سین حلالنڭ ح سین طابارلرمی، الله اعلم. قدر حرمت ایدەلر: بالالرنڭ سبقنی اوگرەته دیب؛ اویلامیلر اوزی نه بله ایکانلکنی. بو بیچاره خلفه شونچه قدر، حرمتنی، امامغه خدمت ایدوب، صو کیلتروب طابدی.

منه بو زمان امامری اورلرینه: بر ایکی آی خدمت ایتکان کشینڭ حقی ایچون بر محلەنڭ عاقبتنی صاتا. ایکنچی عیب نذر آشاوچی خلفەلرده، شونچه نادانلق ایلان نیك خلفه اولەلر. اوچنچی عیب، بایلرده: نیك شوندای نادان خلفەگه راضی اولوب تورالر، بلکه راضی اولماسلر ایدی بلمایلر نه فائده، نه ضرر، آه! بیوك نادانلق.

مدرس افندی شول شول سوزلر ایلان تمام قیلوب، خوش! دیەرك چقوب کیته.

ایکنچی کون ایسه بو واقعه‌لرنی حکایة ملا بلدروب بارچه بایلرمزنڭ نادانلقندن شکایت ایده.

ایکنچی‌سی سوز باشلاب: — بایلر مدرسنڭ مونچه: قاطی‌سویلگانلکی ایچون آورسنمغانلرمی نه دیگانلر ایکان؟

من جوابا: — افندم! اوزنکزگه معلوم مقال: (درست سوزگه جواب یوق) توغری ایتکاچ نیك آورسنسنلر. بزهم شول سوزلر ایلان چاینی تمام قیلدق. فاضل مدرسنڭ بایلرغه سویلگان سوزلری بیك توغری: ۱۸۹۰ سنه‌ده . . مکتبنه بر قولسز کیلوب؛ ۱۸۹۲ نچی سنه‌ده شول مکتبکه ینه بر آقصاق کیلوب؛ امامغه خدمت قیلو سببندن، هر ایکسی بالالرغه خلفه اولدیلر. بو ایکی خلفه اسمنی کوتارگان شخصلرنڭ: کوزگه کورنگان فعللرنڭگی حراملرنی صاناسق، باشلرندن اوتکان واقعه‌لرینی یازساق کاغدگه صیار دیب اویلیسزمی؟ یوق، یوق! آخرنده سکز یل خلفه اولوب تورغان کشینڭ یمان فعللرینی محله خلقی بلگاچ . . . .
برسی ایسه همان برونغی خلفه‌لکده. سکز یل خلفه اولغان کشینڭ فعلی شول اولغاچ، آندن اوقغان بالالرنڭ عاقبتی نه اوله‌چق؟...

(۴)

ساعت توقز اولغاچ: هر قایوسی اوزلرینڭ یموشلرینه قالاغه چیقماقچی اولغاچ؛ من هم بارمق اولوب کیوملرمی کیوب کوچکه چقغاچ: آط جیکگان واغونغه اولطردم. قالا اچنده اوزمنڭ طانش کشیلر ایلان! کورشوب یرکانده: برسی اوزینڭ نومره‌سینه چای اچوکه دیب آلوب کردی. کرگاچ سودا توغریسندن صراشقان صوڭ: سزدان آلغان نرسه‌مز ایتکانگزدای اولدی رحمت دیدی. هم بزنڭ قریه

خبرلرین صراشه‌رق :ــ آولگز داغی امامل‌ر سلامتلرمی ، فاضل افندی آولده بالالر اوقوطامی ؟ . من بو سؤالنڭ جوابینه کرشه‌رك :

امامل‌رمز هر قایوسی سلامت ؛ فاضل افندینڭ بالالر اوقوطوی اوڭایسزراق اولوب تورا . ایشتکان چغارسزدر : فاضل افندیگه‌دیب آلنغان مکتب کچکنه ، باشقه مکتبلرگه امامل‌ر یبرمی . شونڭ ایچون کیلگان درس خوانلر اورن یوقلقندن قایتوب کیته‌لر . مکتبنڭ کچکنه‌لکی آول بالالری ایچونده کوب اوڭایسز .

ــ کامل افندینڭ بر مدرسه‌سی بوش دیب ایشده‌مز ؛ صراسه‌گز یبرور ایدی . باشقه امامل‌ردای حسدلك قیلو ایلان بالالرنڭ نادان قالوین تلامسه کرك ایدی اول .

ــ فاضل مدرس ایلان کامل افندیدن : بوش تورغان مدرسه‌سن صرامقچی اولوب مدرسنڭ اوینه چاقردق . ساعت ۷ ده مدرسنڭ اوینه باروب کرگاچ : کامل افندینڭ بزدن هم برونراق کیلگانلکنی کوروبچه شادلانه‌رق سلام ویروب استل یانینه اولطردم . آش تمام اولغاچ چای اچوگه ایکنچی بولمه‌گه چغوب اولطردق .

مدرس افندی سوز باشلاب :ــ اگر قبول کورسه‌گز ؛ سزدن بر صری تورغان نرسه‌مز بار ، دیدی . کامل افندی بو سوزکه قارشی :ــ خوب باش اوستی ؛ نه صرامقچی‌سز دیه . مدرس ایسه :ــ چیتدن کیلگان بالالر کوبایدی ؛ مکتبمز آول بالالرینه هم‌طارلق قیلا ؛ اوقو نیتی ایلان کیلوچیلرنی شول کیونچه قبول قیلماینچه محروم قیلوب قایطاروغه : شرعا اوڭایسز اولغاچ بوش تورغان مکتبگزنی صراب : رخصت دیسه‌گز کروب برضا‌ الله درس ایتماکچیمز . کامل افندی اویلاب تورارق :ــ ایرته‌گه جوابنی ایتورمز . مصلحت اولسه رخصت

قیلورمز دیدی. بو سوز بعدنده هر ایکسی سکوت قلدیلر. من سوز باشلاب: — کامل افندی مکتبگزده بالالر کوبمو، خلفه‌لر بارمو؟ دیدم

کامل افندی: — الله‌غه شکر بالالر کوب، خلفه هم بره‌وبار، نصیب بولسه ینه بر خلفه آلدرمقچی‌مز دیدی: — بارك الله! خلفه هم آلدرمق اوله‌سز، چیتدن خلفه ازلاگانچی: فاضل افندیکه رخصت قیلگز. خلفه‌سی هم بار؛ بو توغریده بر کشی‌نڭ طویووی ایلان ایکنچی برینڭ آچ قالونده اش ایمس: ملت فائده‌سینه قاراب اش قیلو کرك؛ خلفه‌لر یخشی اولسه بالالر دین‌نی طانوب؛ شریعتنی بلوب، حلال، حرامنی، آیروب، فرض، واجبنی، کوروب: اوقر فرض قدرلیسندن قرتیلورلر ایدی. آقساق، قاچقن، خلفه‌لردن اوقوب، بالالر نه بلور دیسز. مکتبگزده‌گی بالالر فرض قدر علم اوکره‌نسه: سز هم کوب اجرلرکه ایرشورسز. بو سوز بعدنده فاضل افندی سوز باشلاب:

— باری بر ایچ چیتدن خلفه ازلاب یرگنچی؛ بزگه شول شرطلر ایلان رخصت بیرگز: مدرسه‌گه کیلگان بالانی سزنڭ رخصتدن باشقه قبول قیلمایق، هر کیلگان شاگرد سزدن سبق افتتاح قیلور، آندن صوڭ آرتقاننی بزگه طابشررسز بالالرغه نی نرسه اوقتوغه، قایو صنفغه بولوگه: ایکمز مصلحتلاشرمز؛ اوزگز بارچه شاکردنی قرائت ایتدررسز؛ بزنڭ خلفه‌مز.. افندی بارچه شاکردلرنڭ خطنی قاراب: املا یازدرور؛ آخرسی یازو دیگانمز بیك مهم، بیك الكان فن؛ بزده تاتار آراسنده کم نچلك بله شول رسم ایله یازا: برینڭ یازغانینی ایکنچیلر اوقی آلمایلر. عیب هم ایمس اوقوتغان وقتده: ترتیب خطنڭ قاعده‌لرینی کورگازوچی اولمغاچ،

نه اشلاسونلر بیچاره‌لر. شاگردلر کوبایوب، خلفه‌لرمز یتشمه‌سه‌ینه: لایقلی کشیلردن ایکی، اوچ خلفه آلدرورمز؛ مدرسه سزنڭ اسمگزده اولور. بن اوچ، دورت، آی خلفه اولوبقنه تروزمن.

کامل افندی بو سوزگه قارشی: — نصب بولسه ایرته‌گه جواب ایتورمز؛ دیدی. شونچه ازون سوزگه کامل افندی قسقه جواب بیرکان صوڭ: فاضل مدرس ینه سوزکه کرشدی

— : اویلیسزدر، حیله ایلان مدرسه‌مه کروب: شاکردلرنی اوزینه قاراتوب خلقنڭ اخلاصنی جلب قیلماقچی دیب؛ کوڭلگزه هم کرتماڭز افندم: بن نصیب بولسه بو آولده، بو مکتبلرده کوب تورمامن جای باشینه برار یاقغه یروب هم کیتارمن؛ بر سبب ایلان بو آولغه کیلدم، امام‌لرندن کوب ظلملقلر کورسامده عوامدن آصلا اوصاللق کورمدم، ایندی مقصودم ایسه: ممکن قدر فقرأ بالالرینه اوقوڭ ترتیبنی کورگازوب؛ یخشی اوقتوغه قادر اولغان خلفه‌لرگه طابشرو؛ بولماسه بیچاره بالالر: قایوسی کوجه کورنچیسندن قایوسی آناسندن اوقی؛ دین‌نی قایدن اوگرانسونلر. بو سوزنڭ آردنچه بن هم سوز باشلاب

— : الله راضی اولسون مقصودگزبیك گوزل. الله نصیب ایلاسون؛ خوش کامل افندی نه دیه‌سز؟ شونچه ملت فائده‌سینه اویلانغان مقصودنڭ: وجودگه چقوینه هم چقماوینه‌ده سبب‌سز اوله‌سز؛ مکتبلرگز الکان ایکاوینه اوچ یوزلب بالا صغسه کرك. بالالر کوبایوب مکتب طارلق قیلسه الکان ایتوب صالدروچی طابلور. اوچ یوز بالانڭ علم اوکرانوب: جهالتدن قورتارغان سببندن انشأ الله چیکسز اجرگه ایرشورسز؛ خیرلی ساعت دیب رخصت ویرگز؟ ایرته‌که،

برسی کونگه کیچکترونڭ خاصیتی نه؟

:— بو کون قسمگز نصیب بولسه ایرته ایلان جوابنی یازوب بیرورمز.

صرالمش نرسه‌نڭ بولماوینه کوزی یتکاندای مدرس افندی سوز باشلاب:— آه! بیچاره آول بالالاری بیکراکبه نادان قالغانلر ایکان، دیدی. بن بو سوزلری قوتلیه‌رك بو آول بالالاری‌غنه ایمس مجموع تاتارستانداغی بالالر هم نادانلقنڭ چیکنده قالوب یاطالر، الله خلاص قیلسون! بو جهالت‌نڭ سببی اوزکز کورکاندای، ائمة المضلین بو آولنڭ جهالت قارانغولقنده قالوینڭ سببی اماملری ایلان.... خلفه‌لر. بیچاره بالالر اکثری شونلردن اوقدیلر، کاشکی فرض، حرام درجه‌سنچه بلوب فرض قدرنچه علمنی اوکره‌نسه‌لرچی وعید اولغان عذابدن قرتلورلر ایدی، خوش افندیلروم، سز نه دیه‌سز شول خلفه‌لر حقنده؟ بنم ظنمچه، خلفه‌لردن اوقوغان شاکردلری عرصاتده حقلرینی صراب، خلفه افندیلرنڭ دنیاده قیلغان حسناتلرینڭ اجرلرنی، بولوب، بولوب، آلوب، اوزلرینڭ نادانلق سببندن کرفتار اولغان سیأت‌لرینڭ جزاسنی خلفه افندیکه بیرورلر. بیچاره بالالر اوزلرینڭ صباوتندن، اون، اونبش یاشلرینه قدر، کل چچك‌دای عمرلرینڭ، آورورددای ذهنلرنی خلفه آلدنده اوتکازوب نه بلدیلر، نه اوکراندیلر؟ یدی سکز یل اوتکارکان عمردن نه فائده طابدیلر، خلفه اوکرتمکان، امام بلدرمکان علمنی: قایده بله‌چك قایدن اوکرانه‌چك، مالی روس، یاغینه کسب نیتی ایلان باروب آنده اوگرانه‌چکمی؟ وا اسفا! بو بالالرنڭ حالینه، وا ندمتا! بونلرنڭ استقبالنه. کامل افندی، راست، راست! دیدی — بن همان سوزمدن توقتامسدن بو اول بالالری نادان، امامارمز بالالرنڭ نادانلقنی، عوامنڭ غافللکنی بله، شونده ایسه‌ده اجتهاد قیلمایلر، قومنی جهالتدن قورطارورغه....

کامل افندی بو سوزمه اوڭایسزلانبراق : — یوق آلای دیماڭز : چونکه بو آخر زمان؛ آخر زمان آلدنده آغارونی کوتماڭز من برده اوخشنمایمن، قزانلقلردن هم بعضیلر، عوامنی آغارتو ایچون رومانلر یازوب، یازوب، رساله‌لر تاراتالر؛ لکن فائده‌سی کورلمایدر. بو سوزکه تعجبلنه‌رك سوز باشلادم : — خیر افندم! فکرڭز خطا، ایتیم کوچنمه، عجب شکللی تاتار امامل‌ری کلا فکرلری شول : بالا اوقتوغه، عوامنی وعظلاوکه دیسه‌ڭ، آخر زمان دیلر چاماسی آخر زمانده تکلیف ساقط دیب اویلیسز! بیکراك مشقتسز زمانغه قالغان علما ایکانسز! ملت فایده‌سینه بر فکر سویلنورسه آخر زمان دیسز بو هدیثنی نیکه خاطرلرڭزدن چغاراسزلر (ایرته‌که اوله‌چك کبی آخرتڭ ایچون عمل ایت! بیڭ یل توراچق کبی دنیاڭ ایچون عمل ایت!) آخر زمان دیب بالالرنی اوقتمایمزمنی؟ بونچه اختیار، بونچه هریت زمانده، آخر زمان دیب بز بار مکتبلرنی کاغد بیروب جابدرایق یاڭی دن مکتب و مدرسه صالدروچی بولسه، آنڭ استندن هم کاغد بیروب کرکماس دیه‌یك! اوقمغان بالالرڭ نادان قومنڭ، کیله‌چك حاللری نه اولاچق؟ آخر زمان!. اوشی سوزلر ایلان ساعت ۱۱ که‌چه اولطردق آندن صوڭ، کامل افندی بن هم خوش خوش دیه‌رك، مدرس افندیدن چغوب اویلرمزه قایتدق. ایتوونه بناً، کامل افندی ایرته ایلان جواب هم یازوب یبرگان :

« عزتلومز . . . کیچه‌کی صرامش نرسه‌ڭز مصلحت کورلمادی عیبه بیورمایه‌سزلر. مکتبڭزنی کچکنه‌سنسه‌ڭز: چیتدن کیلکان بالالرنی قبول ایتمڭز معلومڭز. . . » .

— بیچاره اویلامینچه جوابنی یازغان ایکان، فائده ضررنی هم تیکشرمکان ایکان، شول شرطلر ایلان صراغان صوڭ رخصت بیروگه کرك ایدی.

شوندای عالم کشی اوزی صراب، آنڭ مکتبلرینه خلفه اولامن دیکاچ، غنیمت بلو کرک ایدی، بیرمینچه خطا قیلغان.

— : بزمچه هم بیرو کرك ایدی، لکن بو زمان امام‌لرنی قویسکچی، اوزلرینڭ بلولریده آخر زمان، فعللریده آخر زمان، اشراط ساعتدن صانالمش، علامتلرنڭ برینه اوزاری هم بیك توغری کیله. الله خلاص ایلسون نادان امام‌لردن هر قایولرمزنی. — راست افندم! ایتوگز ایسه توغری.

— سزنڭ شهرده « جمعیت خیریه » (بلاغتواریتلنی اوبشصطوا) نه اشلادی؟ آرطندن یروچیلر بارمی؟ آنچه کوب جینالدیمی؟ — قویسکچی بزنڭ خلقنی، اوزگز بلکاندای بزنڭ خلق، بری برینه حاسد، آراغه حسدلك کرکاچ نی برکات کتوکه کرك، فرضا، بریمز ملت فائدسینه بر کوزل اش هم قیلسون، حسدلك کوزی ایلان قاراب بر کوزل اشنی کم کورور؟ حسدلك ایسه قاندای کوزل اشلرنی حاسداره کرید کورکازه، هم آرالرنده اتفاق یوق، بریتسیداتل بر اش حقنده منی بویله قیلو کرك دیسه، قارزناچیه، یوق آلای قیلمایق دیه، شونڭ شکللی مصلحتکه چاقرلمش چلینلر هم، هر قایوسی اوز فکرنی قوتلب سویلی، بری سویلاکانکه ایکنچیسی قولاق هم صالمایدر، من آندان کم بلامنی دیب کوب سویلی تورغاج بر برندن خاطرلری هم قالوشه، آندن صونڭ هر قایوسی اوزلرینه طرفدارلر طابوب غیبتلرینه کروشه باشلیلر. ملت فائدهسینه توغری فکری اولسه، خطاغه صناب یریلر. آرطندن هم اخلاصا یروچی کشیمز یوق. آقچه‌نگنی کوب آرطقان یری کورنمایدر اولکی یلنی هر کم اخلاصا بیردیلر، شمدی ایسه کوندن کون اخلاصلری قایته، نیك قایتماسون هر زاسیدینیه‌ده رازنوغلاسیه اولغاچ،

بعض برولرنڭ تللرینه کره باشلادی، نی گه بو بزکه مندن فائده نی الی بزکه دیب.

— سزنڭ شهر خلقی اولسه‌ده، بزنڭ آول خلقندای ایکان، بیچاره‌لرنڭ ذهنلری فائده، ضرر، قدرسنی آیرورلق اولمغاچ؛ قیلغان اشلری نه اولسون، شونچه ذهنگه مالك اولغان کشیلر، اعضا (چلین) اولغان جمعیت نه آلغا بارسون، نچك فائده کورگازه بلسون. اوزلری فائده، ضررنی بلمکان صوڭ، باشقه‌لردن صراشو کرك ایدی، بو آقچه‌لر ایلان نچك فائده کورکازه بلورمز، فقیرلرکه آشخانه، یتیمخانه، دارالعاجزین، شکللیلرنی نچك صالدرورمز، جمعیت‌که زکوة بیرورکه درستمی؟ زکوة‌دن آلنغان آقچه‌لر ایچون ایکنچی کاسسه قیلو کرکمایمی؟ دیب، انشا الله جواب بیروچیلرمز طابلور ایدی. بولماسه باشقه شهرلرده جمعیت خیریه‌لر آچلغانلقنی ایشتکانلر، آلدینه آرتینه قارامایچه بونلر هم آچقانلر، شمدی ایسه آداشقان قاز بالاسنی ایسکه تشوره تورغان بر حالده، نه یابوغه بلمایلر، نه شول کیونچه تورغانینه کوڭل اورنلاشدرمایچه نه فائده دیب تورالر دیسکچی: خوش، مدرسه، مکتبلرگز هنوز برونغید ایمی؟

— آرتقان کیمگان یری یوق.

— یاری آنسینه هم تشکر قیلورلقگز بار ایکان، بزکه چیتدن کیلکان شاکردلرنڭ اوقووندن نه فائده بزکه نیگه کرك دیسه‌لر، نه دیور ایدگز؟

— الله صاقلاسون! مدرسه‌لرمزنڭ عمارتنی، مدرس‌مزنڭ عمرنی اوزون قیلسون ایدی. ایکینڭ برینه فنا کلسه، اول سوزنی هم ایتوچیلر اولور. حسدلك نه سویلتمس، نادانلق نه ایتدرمس، سز بله‌میسز؟ بزنڭ مدرس بیك فاضل، بیك تقوا کشی هم خلقیده یخشی، علمأ مجلسلرنده مسئله صراسه‌لر، تفصیل قیلوب، عوام خلقینه هم آڭقارتورلق

قیلوب ایته، بعض امامرمز مناظره طریقه‌سه سوزنی رد قیلوب ایکنجی بر روایت‌لر سویلی باشلاسه‌لر؛ بلی، بلی! سزنکی هم درست، دیه‌ده اصلا قچقرشمایدر. منه ... آول امامندن مجلسلرده سوز صراسه‌لر، استل صوغب ایسرك کشی کبی قچقرادر. بو ادب خارجنده ایشاك طاوشنده‌ای، طاوش ایلان قچقرونك فائده‌سی نه؟ خزینه‌نك طاقر اولغاچ، استل صوغب قچقرونك خاصیتی نه؟ اوزگز بلگانده‌ای، استل صوغب قچقرو علما مجلسنه ایمس، سرخوشلر مجلسنه هم لایقلی ایمس، چایخانه‌لرده پالیسه هم استل اطرافنده قچقرشولرنی منع قیلا.

— بلی مدرسه‌گزنی بن هم بیك بلامن، متفنن بیك عالم کشی. اوقوب چققان شاگردلری آولمرده امام اولوب طرالر، آنلرنی هم بیك یخشی بلامن: علملری ایلان عمل قیلالر. کوب فندن خبرلری اولغان صوك نه فائده نی ضررنی بله‌لر، نه یخشی نه قبیح‌نی آیرالر، بولماسه تاتارستان مدرسه‌لرندن چققان شاکردلرنك اکثری، لم لایجوز، لانسلم‌نی اوکرانوب، دعوانی قاپلاب، علمنی مثقال‌لب آلوب چغالر. مجلسلرده ضروریاتدن بر مسئله صرالسه، مثقال علملکده طابلمسه هم دعوا قاپینك آغزنی آچوب جواب بیره‌لر، باشقه بلگان کشی اولماسه شول کیونچه قالا؛ اما بلگان کشی اولوب بو جوابغه راضی اولماینچه، تقصیر! فلانچه عباره‌که قاراغانده سز دیگانچه اولماسه کرك، صورة مسئله بویله دیسه. بو بیچاره استل صوغه باشلی ایشاك طاوشنده‌ای طاوش ایلان: لا، لا، لا نسلم! بولماس آنده لا نسلم! دیب قچقره باشلیدر. صورة مسئله‌نی توغری کورگازگان کشی: بو طاوشلردن قورقوی سببلی، ایکنچیده توکل سوز ایتوکه یقینینه کیلوکه هم قورقادر. منه افندم! تاتارستان مدرسه‌لرینك اکثر یتشدرگان یمشلری شول اولا، عوام خلقی فلانچه مدرسه‌ده اوسوب

الگرگان بر یمشنی ازاب آلالر: بو یمش ایسه دنیا زقوملرینڭ بری اولا. آه بیچاره‌لر قرتلسه‌لرچی، قرتلماسلر کیتارلر ...... الی جهنم زمرا.

اوشی سوزلر بعدنده ساعتگه قارادق ایکندی اولغان ایکان، خیر بزگه قایتوغه هم وقت.

— صبر ایت اخشام اوقوب قایتورسز. ایکندیدن صوڭ سوز باشلاب:— اونکان سنه ایشتکان ایدم؛ شهرگزده مسجد صالدرالر دیب، نچك تمام اولدیمی؟.

— سویله‌سڭ کوزگه یاشلر کیله، افندم! بیك مسخره اولدق، جمیع تاتارستانغه اسمز قالدی؛ یاوز کشینڭ ضررندن الله صاقلاسون (یاوزلرنڭ یاوزی: یاوز عالم). الله دولتلرنی زیاده ایلاب توفیقلرنی یولداش ایلاسون، فلان بای ایلان فلانچه بای، مسجد صالدرمقچی اولوب کاغد ویردیلر' جواب اولغان صوڭ «غرادسقوی آتیتیخطر» پلان ساصطاویت قیلوب مسلمانلرنڭ اوزلری تلاگان اورونغه صالوغه رخصت قیلدیلر. مسلمانلر شادلانوب یردیلر، نصیب بولسه مسجد صالدرامز دیب، نیك شادلانماسونلر بیك کرك آناو مسجدمز شهرنڭ اورطاسنده چیت کوچه‌ده‌گیلر ایچون بیك یراق حتی ایکی چاقرمدن هم زیاده، اوچ بیگلب مسلمانغه بر مسجد کچکنه‌لك هم قیلا. یراقلغی ایلان کچکنه‌لکیده سوز ایمس بش وقتغه ایکی چاقرمدن کیلو ممکن اولماسه‌ده جمعه‌غه کیله‌لر، شادلانولرینڭ ایکنچی سببی، مسجد، مدرسه‌نڭ آرطوی خلقغه فائده، دین اسلامغه شوکت، مسلمانلر ایچون ایڭ برنچی شادلق ایمسمی؟ آه! تقدیرگه چاره وارمو! شونچه شادلق وقتنده صالدروچیلرغه پاویستقه کیله، چاقرلمش یرگه بارالر ایشتکان سوزلری بو اوله، مسجد صالدرمگز، امامگز فلانچه کشی ایلان، بزگه مسجد

کرکماس دیب کاغذ ویرکانلر، قارا‌گز غوبیرنادن کیلگان ریشینیه‌لرنك قویبه‌لرنی، امام‌لرگز راضی اولمغاچ صالدروغه نی موڤتی دیه بو ایکی بای تورگه مراجعت قیله‌رق، ایندی نه اشلایمز شول کیونچه قالدرامزمنی؟ طاش هم آلغان ایدك، صالدرورغه ممکن اولماسمی؟ . . . . . .

. . . .

. . . .

— بیکاردر نیك امام‌لر کاغذ بیرسونلر؟ بو کاغذگه کم قول قویار؟ یوق سوز چغار افندم.

— کاغذ بیرولری راست، کاغذ بیرمگان اولسه‌لر مسجدمز هم تمام اولغان اولور ایدی. بزکه بر مسجدده یتر مونسینه کیلوچیلار هم آز، داخود هم آز دیب، اوزلرینك سوزلری اوته تورغان بایلردن قول قویدروب کاغذ بیرگانلر، بایلرنك قول قویولارینه سبب جهالت، ایکنچی امامنك خاطری قالماسون ایچون، اوچنچی صالدروچی بایلرغه حسدلك، نیك مسجد صالدرالر؟ مسجد صالدروب بزدن بایراق اولمقچیلرمنی؟ منه بیچاره بایلرمز نادانلق ایلان امامنك خاطرنی طابامز دیب، بگلرچه مسلمانلردن بر دعاء آلدیلر، مسجد مدرسه‌نك فائده‌سی دینگه! یوقلغینك ضرری هم دینگه! بره‌و، دینگه کوره تروب ضرر قیلیسه نچك بر دعاء قیلماسونلر.

آه! بو امام‌لرنك حالی! قول قویوچیلرنك فعلی! . . . . .

. . . . بو قومگه ناغراد، امام‌لرغه سنوی معاش بیرو کرك ایدی.

. . . .

. . . .

بزم تاتارلر نیگه کرك برسی هم یته دیلر، آرامزدن بر همتلی کشیمز،

مكتب، مدرسه، مسجد صالدرامن دیسه. امامِلرمز رخصت ویرمینچه،
آدواقتدن کاغذ یازدره‌ارده، نی نادا! نی نادو! هم شول همتلی
کشیمزگه عمرلك دشمان اولالر، بد دعاء قیله‌لر. بعض نادانلرمز،
قاراچی فلانچه آغای امامنڭ خاطرنی قالدردی، قانچه بد دعاء آلدی
دیلر. شونڭ سببندن همتلی کشیلرمز ملت فائده‌سینه بد دعادن
قورقوب، همتلرنی صرف قیلمایلر، اویلاسه‌لرچی بو بد دعا قایده
بارور؟ چقغان کوڭلگه، اوقوغان تلگه کیری قایتوب نتیجه‌سنی امام
افندیه ویرمسمی؟ منه افندیلروم! بو زمان امامِلری معاشسز . . . .
قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لانا من غیر الدجال اخوف علیکم
من الدجال فقیل و ما ذلك فقال من الائمه المضلین صدق رسول
الله! صدق رسول الله!) اخشام اوقوغاچ، خوش! خوش! دیه‌رك
قایتوب هم کیتدم.

﴿ ٥ ﴾

چهارشنبه کون کیچه‌گی عادت. اوزره، قالانڭ بیرژاسندن چغوشده،
اوتوب باروچی کشیلر آراسنده بر طانش کشی کورنگاچ اسمی ایلان
قچقردم، اول کشی آرتینه قاراب بنی کورگاچ کلومسرب قارشمه کیلوب
کورشدی. من بو کشی‌گه خطابا —: سزنی منده نچك ییل طاشلادی،
کوبدنمی کیلدگز؟

—: مدرسه‌که بارشده، شهرنی تماشه قیلور ایچون دورت، بش
کونکه توقتادم.

— بیك یخشی، وقتگز مساعده قیلسه یر راتلرکه بارایق، برار یرگه
کروب سویلاشوب اولطرورمز.

— خوب بارایق. شهرنڭ مشهور «تارغووی راتلر» گه قاراب

یوناالدك، شاگرد افندی سوز باشلاب: — ایکی کوندای یردم، آصلا ساقلچی کورمدم، نه الکانلردن، نه بالالردن، سببی نه؟ بزنڭ کچکنه آولمرده ساقلچیدن یروب بولمایدر.

— منده ساقلچیلره مخصوص: دار العاجزین‌لر، آشخانه‌لر، سلامتلری ایچون، ریمسلیننی (صناعت) مکتبلری بار، بالالر ایچون: یتیمخانه‌لرکه بیرلگان بالالرنی؛ یخشی تربیه ایلان اوسدرالر؛ هم اوقوتالر، آندن صوڭ نه اشکه صلاحیتلی اولورسه، شول هنرنی اوگراتوب چغارالر. اوگرانگان هنرلری ایلان کسب قیلوب کون کوره بله‌لر، قایدن کیلسون ساقلچی‌لر؟

— اول یورطلرنی کم صالدروب، کم آش بیره؛ خزینه‌می؟

— خزینه صالدرغانلاری هم بار؛ لکن اکثرینڭ، «بلاغوتواریلتنی اوبشصتوا» جمعیت‌لر صالدرغانلر، هم الکان بایلر صالدرغانلریده بار، راصخودینه صالدروچیلرنڭ وقفلری اولا.

— کوب آقچه‌لر کرك چغار. اول جمعیتلر قایدن شونچه آلالر؟

— هر یلنی: اعضا (چلین) لری اوزلرینڭ قانونلری بوینچه بیره‌لر، بعض بایلر اولگانده وقف آقچه یازدرالر، مخصوص جمعیت اسملرینه هم یلنده اوچ دورت مرتبه: «بلاغوتواریتلنی بازار» مخصوص دکان بش، آلطی کونگه آچوب صاتلمش نرسه‌لرنڭ فائده‌سی جمعیت ایچون دیب، عرفده‌گی بهاسندن ایکی، اوچ حصه آرطق قیلوب صاتالر؛ هم شول کبچه‌لرنی تیاترواری جمعیت فائده‌سی ایچون اویناتالر، لاتاری قیله‌لر، کوپرلره، واقزاللره، پریستینلره، بانقه کبی یرلره، قروشقه‌لر استینه قایو جمعیتنکی ایکاننی یازوب قویه‌لر، بر تین‌دن جینالسه‌ده کوبدن کوب جیناله، آخرسی (قطره قطره آب آمد

بعد زان دریا شود) شول جینالغان آقچه‌لر ایلان، قاندای لازم اشلری قیله بله‌لرده.

— فلانچه شهرلرده مسلمانلر هم آچقان ایدی، آنلر نه اشلادی؟ فقرالر ایچون آشخانه یتیملر ایچون یتیمخانه مکتبلر آچدیلرمی؟

— اشلاکان اشلری، کورگازگان فائده‌لری نه؟ کورلگانی نه؟ ایشتلگانی یوق. مندن صوك اولماسه، آقچه‌لری هم آز بواسه کرك، یبرورکه اماملر درست ایمس دیب فتوالر یازوب، ممکن قدر زکوتنی اوز قوللرینه کرتوگه طروشه‌لر، لاتاری، تیاتر اویناتوغه ینه اماملر قوشمایلر، قروشقه‌لر قویوغه دیسك یقین هم کیلمیلر، روسلرغه اوخشاو اولا دیب.

— خصوصی روایتنی کورگانم یوق، انشأ الله زکوة بیزورکه درست اولسه کرك. جمعیتنك باشنده صالنغان صوماسینه قوشولماینچه ایکنچی بر قاسسه‌ده صاقلانوب، آیت، حدیث امرنجه توغری کیلگان مصارفنه ویرلسه. قروشقه‌لرنك هم ضرری اولماسه کرك چونکه دین امری ایمس، اوخشاونك ضرری، اوخشاماونك فائده‌سی اولماز! حدیث‌ده‌کی، من تشبه‌دن مراد اعتقادده هم باشقه فعل دینیه‌ده، حدیث‌نی عام دیوچیلرمز هم اولسون! . . . .

(٦)

رادلرکه کیلوب جیتکاچ، بر برمزه قاراب نچك ذهنلری جیتکان، قارا! قارا! دیه‌رك تماشه قیلوب ایکی، اوچ ایلنگانك بعدنده توبنداکی چایخانه سینا هم توشدك، کرومزچه خادملر کیوملرمزنی، آلوب، الوب قوییلر، استل یانینه اولطرغاچده سوبلاشکان سوزلرمز، — مدرسه‌ده شاگرد کوب اولامی، اوزگزنك درسکز نه؟

— اوتکان سنه، بش یوز چامالی شاکرد اولدی، اوزمزنڭ مخصوص درسمز «کافیه» لکن تفسیر، حدیث، فقه، اخلاق درسلرینه هم طڭلارغه کرامز.

— اول مدرسه‌ده تفسیر، حدیث اوقلامنی؟ بز ایشدوچی ایدك مدرسه‌لرده علوم آلیه‌دن باشقه‌نی کوب اوقمیلر دیب. — بزنڭ مدرسه‌نی باشقه مدرسه‌که قاراب حکم قیلماگز! بزنڭ مدرسه‌دن «عقـایـد» اوقیه تورغان صنفدن چقغان شاکرد باشقه تاتار مدرسه‌لرینڭ ختم قیلوب چقغان شاکردلرندن آرتق دیب خیال قیلامز. چونکه هر فندن کرك قدرسنی ایشتوب، کوروب چغا، باشقه مدرسه‌لرده کورو ایمس؛ اینڭ مهم اولغان فنلرنڭ اسمنی هم ایشتمایلر. تاتارستانده مشهور بر مدرسه‌دن چقغان ملاغه، صلوة حقنده بر مسئله ضرور اولغاچ، سلم قاضی سندن ازلـگانی هر کمگه معلومدر. تاتارستان مدرسه‌لرینڭ اکثرنده، حکمت طبیعیه اوقله، بعضلرنده: هیئت، هندسه، هم جغرافیا اوقیلر، ایشتکانگز وارمی؟ مدرسه‌لرده اون بیشر یل تحصیل قیلوب چقغان شاکردلرنڭ، علم حکمتدن خلق فائده‌سینه قیلغان اشلرنی، البته یوق دیرسز، علم حکمتدن دنیا ایچون فائده کورگازه بلمگاج، کوکرك چرتوب اوقونڭ فائده نتیجه‌سی نه؟ آخرت ایچون ایکی باشدن یوق. هیئت اوقوب نه بله‌لر؟ نه کوره‌لر دیسز؟ یلدزلرنڭ سیرنی، شمس و قمرنڭ نه ایکانلـکنی بله‌لرمی؟ بلو قایده اوزمزنڭ آرامزدن بر فاضل، بو شیلر حکمأ قاشنده بویله، بونلرنڭ یارادلمشی حکما قولنچه بویله دیب بر رساله یازمش ایدی، بو رساله اوزمزنڭ آنا تلنده اولسه‌ده؛ امامه‌لرمز مدرسه‌ده‌گی شاگردلرمز: اکثری آڭلامینچه، ادراکلری یتماینچه، منه بزنڭ دینکه فتنه چقدی، دیه‌رك مؤلفی حقنده هم کوب اطاله‌ٔ لسان

ایلدیلر الله عفو ایلسون.

— مؤلفلر حقنده تل صوزو، امالرنڭ خلقی، قوممزنڭ عادتی افندم! جمله‌مز شول عادت و خلق ایلان مبتلا اولغانمز بریمز بر رساله یازسه، آلدینه هم آرتینه قارامسدن، یازوچیغه تل تیدره باشلیلر. بعضلر رساله‌نڭ باشنی، بعضلر آخرنی، بعضلرمز اوزی کورمینچه کشی سویلاگان بوینچه سویلاب یریلر، خیر رساله‌نڭ جمله‌سنی اوقوچیلر، قایته، قایته اوقوچیلرمز هم بار، لکن شونلر آراسنده بلوچیلر قانچه؟ ردیه خطلر، و هذیان نامه‌لرنڭ کوبلکینه قاراغانده والله اعلم! یازوچیلر حقنده سویلنکان سوزلرنڭ ایشدلری بویله؛ یخشی بولسه نیک بولای یازا! توفیقسز اول . . . روس کنیکه‌لری اوقی اول، طار چالبار قسقه کیوم کیه تماکی طارتا اول، دیلر. واویلا بو قومنڭ حالینه! اوزلری نادانلقنڭ چیکنده اولوب یازوچی تیکشرالر، اوزلرینڭ ظلمت آستنده قالمش ذهنلری ایلان اویلاب بلسه‌لرچی، رساله یازا بلگان کشیلرنڭ علم حالنی بلولری هر کمکه ظاهر، ثواب قیلسه اجری اوزینه کناه قیلسه جزاسی اوزینه، بونلرنڭ یموشی نه آنده؟ روس حرفلری ایلان باصلمش کنیغه‌لر اوقوغه قادر اولغان کشی فائده ضررنی اوزی بله، نه بار نه یوق آنسنی هم اوزی کوره، شونڭ سببندن هم اوقی. بو بیچاره ازون تل صاحبلرمز: روس دفترلرینڭ صرطنی کوره، یاگلشوب قاطرغه اچلرنی آچسه روس حرفلری ایلان باصلغانلغنی بله. بو کنیغه‌نڭ نه‌دن بحث قیلونی، قایو فن، مفهومی نه ایکانلکنی، اوزلری کوروب بلو قایده! کشی سویلسه هم اوخشانمیلر، اول روس کنیغه سینڭ صورتلری بار اوقو یارامی بزکه دیلر. شونچه ادراکگه مالك اولا طروب کاشکی یازوچیلره تل تیدروکه چیرکانسه‌لرچی. آه! حیوانلر بلسه‌لرچی، بروم‌ز بر

رساله یازغان. ادبیاتدن، یاکه تاریخدن، یاکه حکمتدن، تیلیغراف تیلیفو-ندن یاکه هیئتدن، یاکه جغرافیادن، یاکه علم الارض (غیولوغیه‌دن) یاکه ترتیب خطنی کورگازودن. بو رساله‌لر ازون تل صاحبلرینه توشمه‌سه خوبا، خوب، اگر توشسه، غیبت، بهتان خزینه‌لرنی طاشروب خراب ایده. برو بروکه یولقغانده بو رساله‌نی کوردگمی قاراچی: دیننی یمانلاغان، هنوز تاتار، تاتار دیب یازغان، دیندن کولگان یاقالری قارا، کیوملری مایلانغان دیب یازغان، یاشیننی ایلیکتریقه دیگان، یلدزلرنی یردن هم الوغ دیگان؛ یرنی کره، ایلانه دیگان؛ اوگز ایلان یالقغه اورن هم قالدرمغان، دیب سویلاشه‌لر حضرتکه هم کیلوب رساله‌نڭ یازوندن شکایت ایده‌لر. حضرتنڭ بونلرغه بیرگان جوابی بو اولا. راست! راست! زمان شوندای کتابلرده هم ایتکان، آخر زمان آلدنده کوندن کون فتنه چغار دیب، الله صاقلاسون. دیه...

شاگرد افندینڭ بو سوزلرگه راحتی کیلوب سوز باشلادی: — قوممزنڭ اکثری حیوانیت صفتی ایلان مبتلا اولغانغه ذهنلری قارالغان، فکرلری طارالغان، بارلق بلگان هم اویلاغانلری: بش، آلتی کاغددن عبارت اولغان بر دفترنڭ قزان مطبعه‌لرنده حروف عربیه ایلان باصلوب چقغاننی کورسه‌لر، کتاب دیه‌لر هر کتابنی دیندن بحث قیله دیب گمان قیله‌لر، شول سببدن صاقاشه هم باشلیلر. کاشکی مدرسه‌لرمز بونلرنی بلدروب جهالت سببلی یوق بار فکرلرگه مبتلا اولغانلرمزنی خلاص قیلور ایچون کشیلر یتشدرسه‌لرچی. شونڭ کبی هندسه اوقوچیلری، میل بحری ایلان میل جغرافینی، چاقرمنڭ نچه صارژین؟ نچه ویرشوقدن عبارت اولغاننی بلمیلر. جغرافیا ایلان چالشوب چغوچیلری: جنوب ایلان شمالنی آیروب کشیگه سویارلك قیلوب تصویر قیلالمیلر؛ هم

اوقوچیلرده عیب بار دیبده ایتوگه یارامی، چونکه ترتیبسز مکتب، مدرسه‌لرده اوقوب نه بلو کرك؟

— مدرسه‌لرنڭ ترتیبسز ایکانلگنی قایدن کوره‌سز؟ نیچك ترتیبسز اولا؟

منم سؤالمه قارشی شاگرد افندی ینه سوز باشلادی: — شاگردلرنڭ مدرسه‌گه کیلووندن، بعضلری سنتابرده، اوکتابرده کیله، بعضلری غنوار، فیورالده هم مارت آینلا مدرسه‌گه کیلولری کوراه. بو مدرسه‌لرده نیچك ترتیب اولسون! اوقوغاننی قایدن بلسون؟ سنتابرده کیلگان شاگردلر کتابنڭ باشندن افتتاح قیلسه‌لر، شول صنف درسنی اوقی تورغان شاگردنڭ ایکنچیسی مارتده کیلوب، قایدن سبق باشلر دیب اویلیسز اوز صنفنده‌کی اوتکان یلغی شریکلرندن قالور دیب بله‌سزمی؟ یوق! قالماس آنلرنڭ سبقینه قوشه‌لر. مدرسه‌لرمزنڭ اکثرنده عادت شول: شاگردلر ایچون قایو وقتده مدرسه‌گه کیلرگه: قایو وقتده چقوغه اصلا وقت تعیین قیلمیلر شونڭ سببندن! یل اون ایکی آیده شاگرد مدرسه‌نڭ بر ایشکندن کره، ایکنچی ایشکندن چغا. ایکنچی ایسه: مدرس افندیلر جانبندن برده تیکشرلمیدر: کم قایو فن‌گه صلاحیتلی، قایو علمگه قابلیتلی ایکانلکی، باراق بلگان ترتیبلری، علم حالنی بلدرمسدن برون، مبتدیلره صرف، منتهیلره ملا جلال. بو ایکی‌نڭ آراسنده مدرس نه بلدره؟ شاگرد نه کوره نه اوگره‌نه؟ صرف نحوده، اعوذ، بسمله، حمد بحثلری ایلان ذهنلری چبالوب، کوگللری طویب معده‌لری بولنوب مقصودغه جیته آلماینچه قالالر، کوگل طویب، ذهن چبالوب مقصودغه جیتکاچ نه بلور؟. منطقده: استل صوغو ایلان لا نسلم: اوگرانور، علم الکلامده، جهانده نام و نشانلری قالمامش مذهبلری

رد قیلوغه اوگرانوب عمر ضایع قیلور. بار مذهبلری کوروب رد قیلوغه اوگرانسه‌چی، ترتیب سزلك! ترتیب سزلك! کاشکی شوندای مدرسه‌لرده امتحان اولسه‌چی: شاکردلرنڭ نه اوکرانوب، نه بلکانلری کورلور ایدی. بولماسه مدرسه‌ده کمنڭ طاوشی قاتی شول ملا. بزم مدرسه بیك کوزل، هم ترتیبلی: مدرسه‌گه اول کیلگان شاگردگه علم حال اوگراتله، فرض قدرنی بلوب امتحان بیرگاچ قاندای فن‌گه صلاحیتلی اولورسه شول فندن درسده مستعمل کتابدن درس باشلاتوب: لایق صنفغه قوشوله، اول صنف مخصوص درسدن باشقه: طالبلاوغه رخصت ایدلگان درسلردن بریده قالماینچه کره‌لر. هم عذرسز چغوغه هم رخصت قیلنمایدر. درس اوقولغان آیلرده، قوللری بوش وقتده: اوقوغان درسی نه‌دن بحث قیلورسه، شول شیلر ایلان چالشه‌لر، مثلا: حکمت طبیعیه اوقوسه، لازم نرسه‌لرنی آلوب عمل قیلوب قاریلر. طیب اوقوسه، طبیب اککه ضروری ماده‌لر آلوب تجربه قیله‌لر. جغرافیا اوقوسه خریطه، آطلاسلر ایلان چالشه‌لر. امتحانده هر اوقولغان فندن صرالا، شونڭ سببندن: کم نه بلسه، بلماسه بیك آچق کورله‌در، امتحان بار دیب شاگردلر هم اجتهاد قیلالر...

ایتوگزچه ایسه: مدرسه‌گزنڭ: ترتیبی کوزل مدرسگزنڭ اوقتوغه اجتهادی بلند همتی کوب ایکان، کوزگه کورنگان قولاقغه ایشتلگان، تاتارستانداغی، اوچ دورت مدرسنڭ برنچیسی ایکان. الله اینگو عمرنی ازون قیلسون! مندن صوڭ هم خلقمزغه نشر علم ایلاب حسابسز اجرگه مستحق اولغای ایدی.

— مدرسمز هر کمگه معلوم، هر یرگه مشهور؛ شوندی اولسه‌ده: شهرده‌گی امام‌لرمز هم جهلامز ناحق اطالهٔ لسان ایدوب: فاسق اول،

روسلرغه آرالاشه، روس فکری ایلان یری اول کافر اول دیلر. (نعوذ بالله من ذلك) بو زمانده مملکتده برنچی فاضل عالم کشی حقنده بونچه سوزلر سویلگانلرنی؛ نه دیورسڭ؟ نادانلرنڭ نیچك تللری بارا؟. جهالت نه ایتدرمس حسدلك نه اشلاتمز! الله انصاف ویرسون.

افندم! افترا، بهتان، غیبت ایسه تاتارلرده، عادات قدیمه اولغان، بر نرسه ایتوب بولمیدر، دنیاده هر کم اوز تلینه مالك، آخرتده جزاسنی کورسه‌ده. قانچه نادانلق! اصحاب زماننده کافرنی مؤمن قیلو ایچون، قانلر توکلوب غزالر اولغان سلفلرنڭ یولنده یریمز دیگان تاتارلرنڭ عادتی: اوز کوڭللرینه اوخشامغان کشینی قطعا کافر دیه‌لر الله رحمت قیلسون مرجانی حقنده هم کوب تل صوزغانلر. اوخ حسدلك قانچه حاسدلری خراب ایدیورسڭ: الله خلاص ایلسون. مدرسه‌گزنڭ: آشخانه‌سی باشقه مدرسه‌نڭدای پچراقمی؟ شاگردلرنڭ حجره‌لری بلوقمی؟

— اشخانه‌لرمز بیك یخشی پاك طوتیله: سببی آش پشرو، صو، قایناتو ایچون یاللاب قویلغان کشیلر بار. آنلرنڭ خدمتی؛ آش پشرو، چایگه صو قایناتو، آشخانه‌نڭ پچراقلرنی جؤوب چوبلرنی سبرو: شول خدمتلری ایچون سنه‌وی معاش بیرله‌در. اکر بو خدمتچیلرمز اولماسه ایدی: شاگردلرنڭ وقتی آش پشروب، صو قایناتو ایلان کوبراك اوتار ایدی. تورا تورغان حجره‌لرمز هم باشقه مدرسه‌لرنڭدای ایمس: صرخاو-لرمزه مخصوص خانه‌مز بار، آش چای ایچون هم مخصوص بولمه‌مز بار. باشقه مدرسه‌لردای صرخاولرمز اوقی تورغان یرده یاتوب، ایکنچی پچماقده مایلانوب بتکان بر دسترخان جایوب: بش، آلتیلری بر طبقدن آشاب اولطرسه یقینلرنده ایکنچی برسی تزی استینه قویوب یازوب اولطرسه، قارشیلرنده خلفه بالالرغه سبق بیروب اولطرسه، نیچك بلوق اولماس ایدی؟

— شاگردلرنڭ دولت عثمانیه‌ده‌گی کبی مخصوص کیوملری وارمی؟
— یوق افندم! هر قایوسی اوزی تلاگان کیومنی کیه، اوتگان سنه داملامز: شاگردلرگه مخصوص کیوم قیلدرتمق اولغان ایدی، بو فکر شاگردلر آراسنده هم شادلق کورگازوده ایدی. لکن نادانلقغه چاره بارمو؟: محله قارتلری رنجی باشلادیلر: روسچه نیگه کرك دینی مسخره قیلاسز دیب. مدرسمز قانچه: کیومده اصلا دینگه ضرر یوق دیب ایتسه‌ده: نادانلق دریاسنده یاشاغانلقلری سببندن انسانیتده‌گی قابلیتنی هم جویغانلر. قابلیت اولمغان صوڭ آنلرغه قانچه سویلاسه‌گده: یوق، یوق کرکمسدن باشقه جواب آلوی قیون. محله خلقنی رنجوته‌سی کیلمگاچ، شاگردلرنڭ برونغی کییوملری ایلان قالولری مصلحت اولدی. نه بیوك نادانلك: کیومنڭ دینگه فائده، ضرری نه اوله بلور؟ اویلا-سه‌لرچی؛ کیومگه مسلمانچیلق، روسلق قایدن کیله، کیومنڭ خذمتی ایسه یالغز: ستر عورة، کرك یشل چاپان، صاری چاپان ایلان ستر قیلوب آیاقگه زنگار چیتك، صاورلی کاوش کیوڭ؛ کرك قسقه کیوم پانطالون ایلان ستر قیل ایکاویده برابر، کیوم ایلان نه اسلامیت نه انسانیت طابلماس حدیث امرنچه: (انما المرء باصغریه) یعنی انسان تلی، و قلبی اولور دیدی. جمعه عید شکلیده کیومنڭ، کورکام اولغاننی بیوردی؛ ایته‌کی ایلان جیگی یرکه استر الگانینی بیورمادی. کیومنڭ کوگلگه اوخشاغاننی کیو کرك، بو روس کیومی؛ بو مسلمان کیومی دیومز: تعصبلق ثمره‌سیدر، باشقه بر نرسه ایمس، اوشی سوزلر ایلان صحبتمز تمام اولغاچ چقدق: ایرته‌که مجلسکه اولورسزمی؟ — انشاالله! خوش افندم — خوش!

(٧)

پنجشنبه کون اویله‌دن صوڭ، چاقرلمش مجلسکه باروب کردم، اوی

اچى غايت گوزل آوروپا اصولنچه زينتلنمش، قوناق افنديلر ايچون بيك اعلى قيلوب : ايكى استل حاضرلنمش. بولمەنڭ استينه سندەرامقالر ايچندە : (الكاسب حبيب الله) (الغيبة اشد من الزنا) (سلامت الانسان فى حفظ اللسان) ديگان گوزل يازولر هر كيلگان قوناقلرنڭ كوزلرى ايله كورلوده ايدى، شول يازولر يقيننده : (الكرامــة لا تـرد) ديگان يازو هم بار ايدى، كوروچى اولديمى ؟ قوناق افنديلر كيلوب تمام اولغاچ خانه صاحبى : بعض بر كشيلرگه يوقارغى استلدن اورن كورگزەرك اولطروارينى ايستەدى : اول بيچارەلر نه مجلس كورمگانلرى نه ادبيات بلمگانلـكلرى : خواجه افنديڭ هرمتينه : قول آياقلرى ايلان تيبرچنەرك يوق من بو استلـگه اولطرامن ديه. خواجه افندى ايكنچيلرينه مراجعت قيله آنسى هم : فلانچه اولطرسون ديب قوللرى ايلان اشارة قيله، خواجه افندى اوچنچيلرينه مراجعت ايدە آنسندن هم شول جوابى ايشلەى : عاجز اوله ينه قايتاروب ايته، لكن قانچه صراسەده توبانگى استلدن يوقارغى استلگه اولطروچى اولمادى. تيرلاب قصلوب اولسەده بوش اورنلرغه اولطرمسـدن : ايسكى اورنلرنده قالديلر. حضرت خواجه افنديه خطابا كيلوب اولديلرمى ؟ تمام كيلديلر ديگان جوابنى ايشتكاچ : قرآن اوقودى. فاتحەدن صوڭ هر قايولرى : بر برى ايلان سويلاشه باشلاديلر. بر سوداكار مذكور شاگرد افنديڭ ساچينه قاراب نيك ساچگنى آلدرميسڭ ؟ روسلر شكللى يرگزاسڭ ساچ آلدرو مسلمانلق علامتى اوزگز شاگرد اولاسز ديدى. شاگرد افندى بو سوزكه جوابا بو عبارەنى اوقودى : شعر الرأس و لا بأس بحلقه لمن اراد التنظف، و لا بأس بتركه لمن يدهنه و يرجله ! باشقه سوز شاگرد ايتمدى هم سوداكار صرامادى. ايكنچى برسى : بوزڭ تركيچەسى نچڭ ؟ شاگرد : باشدەغى

ساچ ضرر یوقدر: توبنده‌گی کرلرنی گیتارونی تلاب آلدرغان کشیگه هم آلدرمینچه قالدرونڭ ضرری یوقدر مایلاب طاراغان کشیگه. بر سوداکار توردہ‌گی آق صقاللی کشیگه مراجعت قیلوب، تقصیر! آی باشی قایو کوندن صانالور: آی باشی شنبه کون اولور، کیله‌سی جمعه‌گه رغائب کیچه‌سی اولور. ایکنچی کشی: استیننی کالیندارنڭ یازونچه آی باشی: کیچه اولغان اولسه کرك. بو سوز بعدنده هرقایو- مزنڭ ایشتکان سوزمز بو اولدی: اول کالیندارنی کم یازغان: قزانده خاتونلری یانده وبدومت قیلوب یازغانلر؛ نی بلوب یازا اول؟ . . .

. . . .

کوزمه کورنگان یازو سببندن تلمی صاقلادم، شونده اواسه‌ده فکرمه کیلدی: نه بیوك ادبسزلك؟ اوزلرینڭ بلمگانلکلرینی موینلرینه آلاسیلری کیلمگان صوڭ: کالیندار یازوچیلره تل تیدره‌لر. الله اجرنی نصیب ایلاسون: آنلر قانچه مشقتلنوب اوزمزنڭ آنا تلنچه کالیندار یازغانلر، فائده‌سی هر کمگه معلوم بولوی هر قایومزه کرك. بو آق صقال شوندای سوزلر ایلان تشکر ایده. آه بیوك ادبسزلك! آق صقالمز همان سویلاوده: بو ایده روزه طتو بیك ثواب کتابلرده یازغان بو آیده روزه توتقان کشی بلا حساب جنتکه کره‌جك؛ حتی الله‌نی بر دیوچیلر هم کره‌چك. شاگرد افندی سوز باشلاب: الله‌نی بر دیور پیغمبرمزی رسول دیمسه انده هم کره‌چکمی؟ سوزنی بولوب یوق سوالنی صراغانلقی ایچون؛ آق صقالنڭ آچیغی قوزغالدی قچقرا باشلادی: شواهق جبل، شواهق جبل!! مثلا: امریقا نابیرژنینده، بره‌و الله‌نی بر دیب اعتقاد قیلسه اول هم کره‌جك لکن بیك کوب عذاب قیلنه‌چق عذاب وقتنده رسوللرنڭ بری شفاعت قیلمق اولوب خدادن

صرارسه؛ خطاب اولور: بو مقام شفاعت ایمس مقام ربوبیت بو مقام شفاعت ایمس مقام ربوبیت بو! شاگرد: رسولمز صلی الله علیه و سلم؛ کافة للانام اولوب کیلگان؛ شرعا الای ایتو یارامسه کرک؛ مذکور کشی بو سوزگه قولاق صالماینچه همان اوز سوزنی سویلاوده. شاگرد افندی قایناروب ایتماکچی ایدی؛ من دیوارداغی :سلامت الانسان...... دیگان یازونی ایشاره ایده‌رك صبر ایتوینی صرادم. شاگرد هم صبر ایتدی مذکور کشی: شریعت شولای ایته، شریعت بلای ایته، انلر قزانده اصول جدید اوقیلر، یازلر: (اتی بازاردن ایت آلوب کیلدی) یوق اول شریعت ایمس آنلرنی اوقوب اوکراتگان کشی کافر اول شریعت ایمس!........ (منه بیچاره‌نی قاراگز! امریقاده بر شخص الله‌نی بر دیسه: قطعا جنتلی دیو حکم ایله: دین اسلامده‌گی بالالرنی: ترتیب ایلان اوقو؛ یازو اوگراتگانلکلری ایچون قطعا کافر دیوب ایتدی (نعوذ بالله....) بونچه چیرکانچلی بر سوز علمأ اسمنی آلغان کشی ایمس نادان کشی آغزندن‌هم ایشدلمسه کرك ایدی. سببی نه؟ بنم فکر قاصرم ایرشمیدر؛ سز نه دیو رسز؟ اویلاب قاراگز... آه تعصبلق! منچه تللرنی اوزون قیله بلورسك!)

بو سوزلرنی ایشتکاچ خلق بر برسی ایلان اصول جدیده تیکشروگه کرشدیلر، منم قولاغمه ایشتلگان طاوشلرنك بر نیچه سنی یازایم :— اصول جدیده حرام، اوقو درست ایمس، برونغی قارتلرمزچه اوقو کرك؛ برونغیلرمز مکتبلرده تزلنوب اولطرغانلر، یازو یازغانده هم تزلری استینه قویوب یازغانلر؛ بزلر قارتلرمزنك یولنی طاشلاساق حالمز نه اولور؟ ایکنچی طاوش: برده بزنك مسلمان بالالرینه اوقو یارامی! آخرسی ایجکده اوقومیلر؛ ایجك اوقومغاچ قرآن‌نی نیچك

اوقی بلورلر. اوچنچی طاوش: اصول جالدمی؟ اصول جزیزمی؟
شول چقغاننی بیرلی اوقتوچی خلفه‌لر مجلسلرگه کیلگانده‌چالماچالمیلر
باشلرینه بورك کیوب، قصقه قاره کیوم کیوب تایاق طوتوب یریلر
بوتلرنی نچك ملا دیوب ایتورسك؟ مسلمانچیلق علامتی یاشل چاپان
کیوب چالما چالو: اوقوغان بالالر هم قسقه کیوم کیوگه اوگرانه‌لر
کیوم آلماشنغاچ نچك مسلمان دیوب بلورسك: سبق وقتنده روس
بالالری کبی مکتب باغچه‌لرینه چقوب اویناب یرگانلکلری‌هم‌کورله
دورتنچی طاوش: منه خالد آغای! بز اوقوغانده اصول جدیدلر
یوق ایدی؛ حاضر آخر زمان، بلا استینه بلا؛ چقادر؛ یخشی
زمانده اوقودق اوزمزگه کرك قدر قدرلی یازومزنی هم سوداده
یری یری اوگراندك، مندن آرتق بزم کشیگه نی کرك؟ کوررمز
ایسان بولساق اصول جدید اوقوب چیقغان بالالر نی اشلارلر ایکان؟
تیك صاتاشوب یریلر، برونغیلر اوقوی نیك یارامغاندر کوره‌لر
ویته : بایلرمزده برونغی اوقو ایلانگنه اوقوب چقغانلر نچك بای
بولوب تورالر. بشنچی طاوش: قویساکچی! اصول جدیدنی: ابجد
نیده اوقوتمیلر، کلمه‌نی هم بلدرمیلر؛ دیننی قارالتوب بتوره‌لر
ایندی. خدایغه شکر بالالرم اوزمزنك مؤذنگه یروب اوقیلر،
اوتکان یل بارغان ایدی: کلمه‌نی کوگلدن بله هفتیك ایچگنده
بیلك یخشی طانوب بارا. اوتکان یل مکتبگه بارغانده بر نرسه بلمایدر
ایدی بر قشدای: آناسندن الب بی، نی‌ثمنه اوگرانگان ایدی
زورسی بیلك یخشی اوقی: قرأن، عزیزه، محمدیه یقیننك قرق‌حدیثگه
هم توشمکچی اولا؛ یازوده اوگرانه باشلادی؛ ینه برر یلدن خط هم
اوقی بلورمدن آرتق بزنك بالالرغه نه کرك! ملا بولوغه ایمس!!

بو سوزلرنی ایشدوب توردەگی کشی هم کوب شادلانوب تروده ایدی. آش تمام اولغاچ مهمانلر هر قایوسی حوش، حوش! رحمت، رحمت! دیەرك چغا باشلادیلر، بز هم شونلر جملەسندن اولوب چقدق.

(٨)

مجلسدن چقومزچه بر ایزۆوشقغه: شاگرد افندی ایلان بز هم اولطردق. شاگرد افندی سوز باشلادی—: کوردگزمو بوزمان امامرنی! بر مجلسده اوز فکرینه، موافق اولمغانلغی ایچون قانچه کشیلرنی تکفیر ایده: عوامنڭ سویلگان سوزلرنی ایشتدگزمو؟ سویلگان سوزلری شول اولا: تروب طریق تعلیمدن بحث ایدەلر، علمنی ایجك ایلان کلمەدن عبارت بلوب، اوقوچیلرنی روس بالالرینه اوخشی دیلر: برونغیلر اوقغان یول ایلان اوقو کراك دیگاننی، تمیر یول، پاراخودغه اولطرتمینچه برونغیلر یولی دیب، آط، ایشاك، توه ایلان سفرگه یبرورمی ایدڭ؟ ملاحظه قیلوب تیکشرسڭ عوامده عیب هم یوق: عیب ایسه، تور باشینه اولطروب کشیلرنی ناحق تکفیر قیلوچیلرده: نیك بالدرمیلر؟ اوقودن مقصود بلو: بندەگه بلو فرض بلماینچه قانچه اوقور بولساگده فرض ساقط اولمیور: اوقوماینچه الهاما علم حالنی برمز بلسه فرض ساقط اولور. برمز برونغی طریق ایلان اوکرانوب بلسه ایکنچیمز اصول جدیدە اوقوب بلسه. نیچك برابر اولماسمی؟... آنسی حلال بونسی حرام دیولرنڭ نتیجەسی حماقت اولماینچه نه اولور؟

—راست! راست افندم! کاشکی بلمدرسەلرچی. اصل مقصودمز بلو: طریق، ترتیب باشقارسەده، بلو آصلا باشقارمیدر، جدیدلك قایده! قدیملك قایده! عوام بیچاره منچه ازون تلدن صاقلانوب بر بلادن قرتلورلر ایدی. بولماسه بو تورلو باشینڭ مالکلری بلوش

توبینڭ قانعلری ایتکانلر : اصول جدید ایلان بالالرگزنی اوقوتمگز اصلا رخصت یوق! اصول جدید حرام دیب. عوام نه اشلاسون امامنڭ بددعاسندن قورقالر، امام حرام دیگان نرسەنڭ یقینینه کیلوگه چیرکنەلر. اوزلری بلمیلر نه جدید نه قدیم، نه جالد، نه جزیز بونلرغه ایتسەلرچی ترتیب ایلان اوقتوب بالاغه بر یلده عام حال بلدروب یازو اوگراتو حرام دیب، نه دیرلر ایدی؟

— بو زمانده چالما چاپان صاحبلرمز کوب اولسەده : حقیقة علمامز بیك آز، علمانڭ کم درجەسی : دنیانڭ فانی ایکانچلکنی بلوب، حسیس، ویران خراب ایکانلکنی کورو کرك ؛ آخرتنڭ بقاسنی ایسکاروب صفاسنی، نعمتلرینی بلو کرك ؛ بونلرنی بلو تل ایلان اولمایینچه : کونگل ایلان بلوب عمل قیلو کرك ، رسولمز صلی الله علیه وسلم بیورمشدر: (لایکون المرأ عالما حتی یکون بعلمه عاملا). اوزلرینڭ اون بیشر یل اوگرنگان علمارنی دنیاغه صاتوچیلرنی ؛ کوڭلرینه اوخشامغان کشینی کافر دیب ، اوزلری کورمگان طریق تعلیمنی حرام دیوچیلرنی : علمادن صاناو خلاف سنة بر الوغ اشدر ! حاضر اکثری دعوا قابچقلرینڭ اوقودن مقصودی دنیا ؛ چونکه بر بر محلەگه امام اولغاچ : امر معروف قیلوب، نهی عن المنکر قیلەلر ؛ مثلا : بالالرگزی اوقوتگز؛ صدقەلرگزی بیرگز؛ بزبرگزه حسد قیلشماگز؛ غیبت سویلامگز؛ بو سوزلرنی سویلگان امامزنڭ آولیغه بر فاضل کیلوب بالا اوقوته باشلاسه : امامنڭ اوزندن نادانراق اولسه برنرسه ایمس ؛ اما عالمی یخشی اولوب خلقی کورکام اولسه؛ آول امامری بر بری ایلان مصلحتلاشرك : بزگه بو کشی کرکماس دیو کاغذ ویرەلر ؛ غیبتینه کروشەلر مدرسەسنی یابدرەلر. قال رسول الله صلی الله علیه وسلم : (یؤتی بالعالم یوم القیامة

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

فیلقی فی النار فتندلق اقتابه فیدور بها کما یدور الحمار بالرحی فیطیف بـه اهل النار فیقولون مالك فیقول کنت آمر بالخیر ولا آتیه و أنهی عن الشر و آتیه). بو زمان تاتار امامل‌رینک اکثرینک تعریفی بو: (الذین قصدهم من العلم التنعم بالدنیا والتوصل الی الجاه والمنزلة عند اهلها). —: سوزلرنکز بیك توغری افندم! هر قایومزنک کوز آلدمزده لکن نه چاره کورمایمز؛ کوز لیلرمز بیك آز.....!

عربلرنک شاعری ایتکان: (اذا المرأ لم یدرك بعینه ما یری فما الفرق بین العمی والبصرا).

آطنک نومره‌لر آلدینه توقتاوی بعدنده؛ خوش! دیه‌رك شاگرد افندی توشدی. من اوزمنک قوناق اولوب توشکان خانه‌مغه شول آط ایلان کیلدم.

﴿ ٩ ﴾

جمعه نمازینه دیب مسجدگه باردم؛ مسجدنک بیك گوزل قیلوب طاشدن صالنوی هر مسلماننک کوکلینه شادلق کورگازوده اواسه‌ده؛ یقیننده‌غی مکتبنک لسان حال ایلان: ترتیب یوق دیو قچقروی: شادلقنی پریشان ایدوده ایدی. مکتب‌نک یقیننده بر بالا کورلگاچ: مکتبنک لسان حالینه اوخشانمینچه؛ بالانک لسان قالندن ایشتمکچی اولوب باردم. بالا منی کورکاچ یقینراق کیلوب سلام ویردی، سلامنی آلغاچده بو مکتبده کملر اوقوته؟ دیب صورادقم بعدنده بو سوزی ایشتدم —: حضرت ایلان مؤذن.

— اوزکز کمدن اوقیسز؟.

— حضرتدن

— نـه اوقیسز؟

— قرآن ایلان تعلم الصلوة.

— دین و شریعتنی کورگازوب ایماننی یخشی آکغارتورلق قیلوب اوکراته‌لرمی؟ بوسؤالمگه قارشی بالا باشینی یرگه قاراب توبان صالدی؛ جواب قایتارمادی. ینه سوز باشلاب صورادم:— نمازنڭ شرطلری نیچه بلامسون؟

— بزنی آنچه طرشدروب اوقونمیلر؛ بلمیمن!

— تعلم الصلوة ده؛ طهارتنی کورگازوب نمازنی اوگراته نیك بلمیسون؟

— بزگه کوننده بر سبق ویره‌لر؛ باشقه نرسه اوکراتمیلر! قایدن بلایم؟

— سبق بیرگانده: نی سویلیلر نه اوکراته‌لر؟

— یازغاننی اوقوب؛ آرطندن معناسنی اوقوته‌لر، باشقه سویلا-میلر، هم بلدرمیلر.

— خوش چراغم! طرشوب اوقوغل انشأ الله ملا بولورسڭ.

قایتوب مسجد اچینه کردم: یخشی بویاغلر ایلان بویالمش، کمش قندیللر آصلمش. شوندای کوزل مسجدلرمزنی باشقه بایلرمزغه هم صالدرورغه الله نصیب ایلاب: علماء سؤ کاغدندن صاقلاسون ایدی. نماز صوگنده امام افندی وعظ سویلدی؛ الله تعالی ایذکو عمرنی ازون قیلوب خیرلی خدمتلرینی بلند قیلغای ایدی.

(۱۰)

. . . .

. . . .

قال الشاعر:

وراعی الشاة یحمی الذئب عنها * فکیف اذ الرعاة لها ذئاب

آخر:

یامعشر القرأ یاملح البلد * ما یصلح الملح اذا الملح فسد

تمام

TÜRK TARİH K